ΕΤΟΣ ΙΔ'. ΑΘΗΝΑΙ, — Ἰανουάριος 1920 Τεῦχος 159

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΑ :
ΕΥΓΕΝΙΑ ΖΩΓΡΑΦΟΥ

Διεύθυνσις :
Δεσποινίδα ΕΥΓΕΝΙΑ ΖΩΓΡΑΦΟΥ
Ὁδὸς Μενάνδρου, 83. Ἀθήνας

Τηλεγραφικὴ Διεύθυνσις :
«Ἑλληνικὴν Ἐπιθεώρησιν»-Ἀθήνας

ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΠΡΟΠΛΗΡΩΤΕΑ

Διὰ τὸ Ἐσωτερικὸν . . . Δραχ. 15.—
Διὰ τὴν Ἀμερικὴν . . . Δολλάρ. 4,—
Διὰ τὰ Δημόσια Γραφεῖα Δραχ. 30.—
Δι' Ἀγγλίαν, Αἴγυπτον καὶ Κύπρον . . . . . Σελλίνια 15.—

Ἔκδοσις πολυτελὴς γενικῶς Δρ. 25.—

Διευθ. τῆς Συντάξεως :
ΑΓΓΕΛΟΣ ΔΟΞΑΣ

Γενικὸς ἀντιπρόσωπος τῆς «Ἑλληνικῆς Ἐπιθεωρήσεως» εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας καὶ Καναδᾶν ἀναγγωρίζεται ὁ κ.Μ. ΧΑΤΣΟΣ
843. West 17. Street. New-York

Αἱ ἐγγραφαὶ ἀρχονται ἀπὸ 1ης ἑκάστου μηνός.
Τιμὴ ἑκάστου τεύχους . . . . . Δρ. 1.20

Πᾶν χειρόγραφον δημοσιευόμενον ἢ μή, δὲν ἐπιστρέφεται.
Κάθε συνεργάτης εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ κάθε δημοσίευμά του.

ΤΟ ΦΥΛΛΟ ΑΥΤΟ ΑΦΙΕΡΩΝΕΤΑΙ ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

ΣΗΜΕΡΑ ΚΛΕΙΝΟΥΝΕ ΔΕΚΑ ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ ΣΤΗ ΣΚΙΑΘΟ

Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

Ὅταν ἡ Νεοελληνικὴ τέχνη ἑορτάσει τὴν ἀναγέννησή της, καὶ οἱ Ἕλληνες Μιχαήλ— Ἄγγελοι ἔχουν ἀποκαλύψει κάτω ἀπό τ'ἀκατέργαστο μάρμαρο, τὶς θεϊκὲς ἐκεῖνες μορφὲς, ποῦ ζητοῦν νὰ ἐκφρασθοῦν μέσα στὸ *carmen seculare* τοῦ Σολωμοῦ, καὶ στοὺς πίνακες τοῦ μεγάλου Γύζη, ὅταν οἱ Ἕλληνες ζωγράφοι ἀποκαλύψουν Ἑλληνικὰ τὸν Χριστιανικὸ μῦθο, γεμίζοντας τὰ τέμπλα τῶν Ἑλληνικῶν ναῶν, μὲ παραστάσεις μπροστὰ στὶς ὁποῖες οἱ μελαγχολικὲς *Madones* τοῦ Σίξτου δὲν θὰ μποροῦν νὰ παραβληθοῦν, ἡ φυσιογνωμία τοῦ Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη θ' ἀνήκει στὴ πρωτοπορία ἐκείνων ποῦ ὀνειροπόλησαν τὴν ἀναγέννηση αὐτή.

Ἡ αἰσιόδοξη αὐτὴ πρόβλεψις μου, δὲν προέρχεται ἀπὸ ἐκτίμηση τῆς σύγχρονης καλλιτεχνικῆς ἐργασίας, ἢ τῆς σύγχρονης κοινωνικῆς μας ζωῆς, μέσα στὴ ὁποία κάθε ἀξιοθρήνητη μεταβολὴ ὀνομάζεται πρόοδος, ἀλλὰ ἀπὸ μιὰ δικαία στάθμιση τῶν καλλιτεχνικῶν στοιχείων τοῦ τόπου ποῦ κρυφοζοῦν σήμερα, σὰν τὰ πνεύματα τῶν ἐρειπωμένων ναῶν, ἕως ὅτου τ' ἀναστήσῃ μὲ τὴ θεϊκὴ του πνοὴ ὁ ὑψηλὸς καλλιτέχνης τοῦ μέλλοντος.

Ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν εἶναι ἰδανικὸν μόνον γιὰ τοὺς συνεχιστὰς τῆς ἱστορικῆς παραδόσεως, εἶναι καὶ ἰδανικὸν ἐκείνων ποῦ ὀνειροπολοῦν καὶ προσπαθοῦν νὰ ἐκφράσουν τὴν ψυχὴ τῆς φυλῆς, ἤνα δόσουν τὴν ἰδιάζουσα Ἑλληνικὴ ἔκφρασῃ σ'ὅτι εἶναι κοινὸν στὴ συναισθηματικὴ καὶ διανοητικὴ ζωὴ τῆς σημερινῆς ἀνθρωπότητος Ἡ συμβολὴ τῶν πνευματικῶν ἐργατῶν ποῦ πέρασαν, ἢ ζοῦν ἀκόμη μαζύ μας, ἔχει τὴν ἴδια σημασία γιὰ τὴν μέλλουσαν αὐτὴ πραγματικότητα, σ' ὁποιαδήποτε τέχνη κι' ἂν ἀνήκει τὸ ἔργο τους. Κι'ὅταν μορφὴ τοῦ Θρησκευτικοῦ μας μύθου, πάρει τὴν φωτεινὴ χροιὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ περιβάλλοντος ὅπως ἡ Αἰγυπτία Νηθὶ, ἀνεπήδησε ἀπ' τὴν κεφαλὴ τοῦ Διὸς μὲ καινούργια λάμψη— τὸ θαῦμα μπορεῖ νὰ ὀφείλεται στὴ ζωγραφικὴ ἢ στὴ γλυπτικὴ ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ συντελεσθῇ ἀπὸ τὴν πέννα ἑνὸς ὑπερόχου πεζογράφου.

Γι' αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ σᾶς ἐκπλήξῃ ἡ τοποθέτησις τοῦ Παπαδιαμάντη στὴ πρώτη σειρὰ τῶν ἐργατῶν μιᾶς Νεοελληνικῆς ἀναγεννήσεως.

Ὅταν γίνῃ πραγματικότης ὁ Νεοελληνικὸς Παρθενὼν καὶ ἡ ξαναγεννημένη τέχνη μας, ρίξει σὲ καινούργια ἔκστασῃ ὁλόκληρο τὴν ἀνθρωπότητα, ἡ προσπάθεια του μπορεῖ νὰ μὴν ὑπερβαίνει τὶς ἁπλὲς μελωδίες τοῦ αὐλητῆ, μπροστὰ στὸ πραγματοποιημένον συμφωνικὸν ἔργον, ἀλλὰ γιὰ μᾶς τοὺς νέους σήμερα, εἶναι ὁ δρόμος ποῦ θὰ μᾶς φέρει πρὸς τῆς πραγματοποίησῃ αὐτή.

Διαφωτιστικὰ τῆς πορείας ἑνὸς καλλιτέχνη εἶναι ἡ ζωή του, καὶ ἡ στάσις του ἀπέναντι τοῦ κόσμου τῶν ἰδεῶν, ποῦ ἐνεδρεύουν τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα γιὰ νὰ τὸ παρασύρουν σὲ μιὰ τελειοποίησῃ ἢ σ' ἕνα χάος.

Ὁ Παπαδιαμάντης δὲν ὑπῆρξεν ὁπαδὸς καμμιᾶς θεωρίας γιατὶ γνώρισε πολὺ γρήγορα τὴ σχετικότητα τῶν διανοητικῶν συμπερασμάτων, κατάλαβε πῶς ἡ ἔρευνα ὁδηγεῖ σὲ διαρκεῖς προσωπικὲς μεταλλαγὲς ἀλλὰ ποτὲ δὲν ὁδηγεῖ στὴν ἀκλόνητη ἐκείνη πίστη, ποῦ γίνεται ἡ λυδία λίθος τῶν πράξεων μας.

Ἔτσι δικαιολογεῖται ἡ βαθυὰ πρὸς τὴν θρησκεία προσήλωσίς του, καὶ ἡ δυσπιστία του μπροστὰ στὰ ἐπιστημονικὰ συμπεράσματα, ἀφ' οὗ αὐτά, δὲν συγκρατοῦν ποτὲ ἕνα ἀνήσυχο πνεῦμα στὴν ἐπιφάνεια ὅταν τὸ βαρύνουν τὰ μεγάλα ἐρωτηματικὰ τῆς δημιουργίας.

Ἐρωτηματικά! Πόσον εἰρωνικὴ τ' ἀντιπαρέρχεται ἡ ἐπιστημονικὴ λογίκευσις, μὰ πόσον πηγαῖα ὑπῆρξαν γιὰ κάθε μεγάλο καλλιτέχνημα!

Ἀπὸ τὸ πικρὸ μοιραῖο ποῦ βαρύνει τοὺς ἥρωας τοῦ Ὁμήρου καὶ τὸ ἀπαλὸ ἐκεῖνο παράπονο τῶν τραγικῶν χορῶν τοῦ Σοφοκλῆ, ποῦ φαίνεται πῶς ἀποτείνεται σὲ κάποιο ὕψος ἀκατάληπτο, σὲ μιὰ θεότητα μυστικὴ, κι' ἀκόμη μέσα στὰ σιωπηλὰ ἐσωτερικὰ δράματα ποῦ ἀπεκάλυψε ἡ Χριστιανικὴ τέχνη, τὰ αὐτὰ διαγράφονται παντοῦ μυστηριώδη ἐρωτηματικά, καὶ βαρύνουν τὴν αἰσθανομένην ἀνθρωπότητα.

Ἡ Χριστιανική του προσήλωσις ὑπῆρξε γιὰ πολλοὺς κριτήριον τῆς διανοητικῆς του δυνάμεως· ἀλλὰ ὁ Παπαδιαμάντης δὲν φιλοδόξησε νὰ καταλάβῃ θέση στὴ σύγχρονη του διανόηση.

Ἦταν καλλιτέχνης μὲ καρδιὰ, κι' ὅποιος ἔχει καρδιὰ δὲ μπορεῖ νὰ ζήσῃ χωρὶς θεοὺς, δὲν μπορεῖ νὰ ζήσῃ χωρὶς νὰ θεοποιήσῃ κάτι.

Ἡ καρδιὰ ἀναλύεται, λατρεύει, τὸ πνεῦμα ἐξετάζει, δικαιολογεῖ. Μὰ κάποτε ὁ μικρὸς αὐτὸς ἐπαναστάτης μᾶς διδάσκει πῶς ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ λογικὴ εἶναι πράγματα ἀνωφελῆ, κι' ὅταν μιὰ περιπέτεια τῆς ζωῆς καταστρέφει τὴν ἐσωτερικήν μας ἰσορροπία μᾶς δείχνει τὴ δύναμή του, ἐνῷ ἡ λογικὴ φεύγει ἀνίκανη νὰ μᾶς ὑπηρετήσῃ, καὶ δὲν ἐπιστρέφει, παρὰ σᾶν περάσει ἡ περιπέτειά μας αὐτή, σᾶν μιὰ κακὴ συνήθεια ποῦ ἐπαναλαμβάνουμε «ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ».

Εἶχεν τὴν ἔνστικτη πεποίθηση γιὰ τὴν ὕπαρξη ἀνωτέρου θεατοῦ καὶ διαφύλαξε τὴ θεϊκὴ οὐσία τοῦ ἀνθρώπου χωρὶς νὰ τὴν ὑποδουλώσῃ στὶς ταπεινὲς συνήθειες τῆς ζωῆς. Τὰ πράγματα γι' αὐτὸν εἶχαν ἀνώτερη πνοή, ἂν δὲ τὸ ἔργο του στερεῖται τῆς ὑψηλῆς σκέψεως ὅπως τὸ κατηγόρησαν, δὲν εἶναι γι' αὐτὸ μικρὸ, γιατὶ ὑπάρχουν ἁπλὰ ἔργα ποῦ τὰ κάνει μεγάλα ἡ ὑψηλὴ πρόθεσίς τους.

Ὁ Παπαδιαμάντης ἔζησε μακρυὰ ἀπ' τὴν δηλητηριώδη γιὰ τὴν καλλιτεχνικὴ ψυχὴ πάλη, τῶν ἐργαζομένων ἐναντίον τῆς κληρονομικῆς εὐζωΐας, ποῦ μεταβάλει, τοὺς καλλιτέχνας μοιρείως σήμερα εἰς ἐργάτας μιᾶς κοινωνικῆς ἀποκαταστάσεως, καὶ τοὺς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν ὑψηλὴ ἀποστολή τους. Ἔδοσε μιὰ μοιραία ἐξήγηση στὴν κοινωνικὴ ἀνισότητα στὴν ἀνθρώπινη δυστυχία, καὶ γοητευμένος ἀπὸ τὴν ὑψηλὴν ἁρμονία ποῦ ἀκοῦνε ὅσες ψυχὲς εἶναι πλασμένες γιὰ νὰ βλέπουν πρὸς τὰ ἐπάνω, προχώρησε σιωπηλὸς τὸν σκιώδη δρόμον του, ποῦ δὲν ἦταν γι' αὐτὸν παρὰ μιὰ διδακτικὴ μεταβατικότης, μιὰ περαστικὴ δοκιμασία.

Ἡ Χριστιανικὴ του πεποίθηση ἦταν ἡ λύσις ὅλων τῶν σιωπηλῶν δραμάτων ποῦ συσώρευε διαρκῶς στὴν ψυχὴ του ἡ βαθυά του παρατήρησιν.

Γι' αὐτὸ, ὁ Παπαδιαμάντης, μαζὶ μὲ τὸ θλιβερὸ συμπέρασμα ποῦ μᾶς ἀφήνει νὰ βγάλουμε, ὅταν μᾶς ἀποκαλύπτει μιὰ πτυχὴ τῆς ζωῆς, μᾶς ὁδηγεῖ σχεδὸν πάντοτε στὴν ἀτμόσφαιρα ἐκείνη τοῦ μοιραίου, ποῦ ὁ ἄνθρωπος ἀναγνωρίζει στὸ περπάτημά τῆς μοίρας του, νὰ τὸν ὁδηγεῖ μιὰ ὑπέρτερη σκοπιμότης, μπροστὰ στὴν ὁποία δὲν πρέπει ν' ἀντιταχθῇ.

Κάθε τραγικὴ ἀκόμη πραγματικότης του, ντύνεται τὸ θεϊκὸ ἐκεῖνο φεγγοβόλημα, ποῦ ἀνυψώνει τὰ γεγονότα τῆς ζωῆς καὶ κάνει τὸν πόνο νὰ καταπραΰνεται μὲ θεϊκὲς θωπεῖες.

Γιατὶ ἡ τέχνη στὰ ὑψηλὰ δημιουργήματά της, ὁ πῆρξε πάντοτε μυστηριώδης, σκέπασε πάντοτε ἕνα ὑψηλὸν μοιραῖον μὲ τὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ ἀκαταλήπτου. μέσα στὴν ὁποία ὁ ἄνθρωπος ἀρχίζει νὰ μαντεύει κάποια ὑπέρτερη λύση.

Ἤξερε, πῶς οἱ μικρὲς ἱστορίας τῆς γῆς δὲν μεταβάλλονται ἀπ'τὴ ταβέρνα ὡς τὸ σαλόνι, οὔτε ὁ ἀνθρώπινος πόνος γίνεται εὐγενικότερος στὰ μέγαρα τῶν κοσμοπόλεων, ὅπου ἡ παθολογικὴ διαστραφὴ θεωρεῖται ἀνώτερη ψυχολογία, καὶ περνοῦσε τὶς βραδυνὲς ὧρες του στὰ ρυπαρὰ μαγαζάκια, ὅπου βλέπουμε συνήθως τὴν πρωτόγονη λαϊκὴ ψυχὴ νὰ μᾶς ὁμιλεῖ γιὰ τοὺς πόνους της, καὶ τὶς ἐπιθυμίες της, μόλις τὴν κάνουν ὁμιλητικὴ οἱ πρῶτοι ἀτμοὶ τοῦ κρασιοῦ.

*
* *

Ἂν πιστεύσουμε ἐκείνους ποῦ τὸν γνώρισαν, τὰ περισσότερα διηγήματα του, ἔχουν γραφεῖ μέσα σὲ συνοικιακὰ οἰνοπωλεῖα ἀπ' τὴν αὐλὴν τῶν ὁποίων διακρίνουμε κάποτε νὰ ἔρπῃ τὸ πλατύφυλλον κλῆμα σκιάζον τὸ παληὸ μαρμάρινο πεζοῦλι, πλαγιοῦ Ἀθηναϊκοῦ σπητιοῦ, πάνω στὸ ὁποῖον ποτίζεται καὶ μυροβολεῖ τὸ αἱματοστάζον γεράνι—ὑπολείματα οἰκογενειακῆς λατρείας θαπτόμενα διαρκῶς ὑπὸ τὸν βάρβαρον ὄγκον τῆς νεωτέρας ἀρχιτεκτονικῆς.

Ἡ νοσταλγική του ἐπιστροφὴ στὴν Σκίαθο συμπίπτει μὲ μιὰ ἐπιδείνωση τῆς ὑγείας του ποῦ ἐπισπεύδει τὸ τέλος του.

Καμμιὰ διαμαρτυρία δὲν ἀποτείνει στὴ ζωή, οὔτε ἀφήνῃ νὰ δηλητηριασθῇ τὸ ἔργον του, ἀπὸ τὴν πικρία ποῦ τὸν ποτίζει ἡ ἐποχή του, ἀλλὰ ὑποτασσόμενος στὸ μοιραῖό του περιμένῃ τὸ τέρμα τῆς θλιβερῆς του ζωῆς, ἀφήνοντας γιὰ τὸ ἔργον του ὅλη τὴ Χριστιανικὴ του ἐγκαρτέρηση, ὅλα τὰ ἡρωϊκὰ στοιχεῖα τῆς ψυχῆς του.

Συμπληρώθηκαν δέκα χρόνια, ἀπ' τὴν ἡμέρα ποῦ πέθανε, νοσταλγὸς τοῦ νησιοῦ του λησμονημένος ἀφήνοντας τὴ φήμη γιὰ τοὺς κενοὺς θορυβοποιοὺς τοῦ σήμερα, ὁ εὐγενικὸς αὐτὸς ἐργάτης ἑνὸς Ἐθνικοῦ, ἰδανικοῦ, καὶ κάποια ἀφύπνησις ἐχει συντελεσθῇ.

Τὸ ἔργο του, συνδεδεμένο δυστυχῶς μὲ τὴ γλωσσικὴ πρόληψη, ἔδειξε τάσεις, ἂν καὶ ὁ ἴδιος δὲν κήρυξε καμμιά.

Ἡ κριτικὴ μου αἰσιοδοξία, βασιζομένη πάνω στὸν τρόπο τῆς ἐργασίας καὶ ὅλων ἐκείνων, ποῦ συνέχισαν τὴν Ἐθνικὴ παράδοση, προλέγει μιὰν ἀναγέννηση στὴν Νεοελληνικὴ τέχνη, ἐκτὸς ἂν συμβῇ κάποιο ἀπ' τὰ βίαια ἐκεῖνα γεγονότα τῆς ἱστορίας ποῦ ἀνακόπτουν ἢ μεταβάλλουν τὴν ἀνάπτυξη τῶν πολιτισμῶν.

Γ.Φ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΝΑΝΤΗ

Τὸ ἔργο τοῦ Ἀλέξαντρου Παπαδιαμάντη σπάνια εἶνε «σκοτεινὸς θάλαμος» καὶ σχεδὸν πάντα του εἶνε ἕνα τοπίο ἀνοιχτὸ στὸ φῶς ἢ φτωχικὸ, μὰ καὶ φωτοπερίχυτο δῶμα Ἑλληνικοῦ σπιτιοῦ, γεμάτο τὴ δική του τὴν εὐτυχία, μιὰν εὐτυχία ποῦ ἀναβρύζει ἀπὸ τὴ φιλοσοφικὴ ὀλιγάρκεια τοῦ λαϊκοῦ κόσμου.

Τὶς περισσότερες φορὲς ἡ ψυχὴ του εἶνε τὸ ἀμέριμνο πουλάκι σ'ἕνα χαμόδεντρο τῆς Σκιάθος·

Ἡ ἀφροντισιὰ τοῦ Παπαδιαμάντη γυρίζει πολλὲς φορὲς σὲ Ἕνα χιοῦμορ ἀδίαστο καὶ ἀληθινὸ σπιθοβολάει σὲ πολλὰ του διηγήματα.

Ὁ Παπαδιαμάντης ξέρει νὰ βάζῃ στὸ μεταξὺ μὲ ἀριστοτεχνικὴ λεπτότητα ἕνα ζωντανὸ ἀνέκδοτο, μιὰ παροιμία, ἀκόμα καὶ ἕνα λογοπίγνιο, καὶ νὰ κόβῃ τὴ μονοτονία, τῆς περιγραφῆς ἢ τοῦ διαλόγου μὲ τὸ σπίθισμα ἑνὸς ἔξυπνου ἀστείου. Σπάνια ἀπαντάει κανεὶς τόση ἐναλλαγὴ τοῦ δραματικοῦ μὲ τὸ εὔθυμο, ὅπως σὲ μετικὲς ἀφηγήσεις του, ποῦ βέβαια δὲν εἶνε πλάσματα τῆς φαντασίας του, μὰ ἀληθινὲς ἱστορίες, βγαλμένες ἀπὸ τὴν πολυτάραχη ζωὴ τῶν ἡρώων τοῦ

Καὶ πολλὲς φορὲς ὁ Παπαδιαμάντης κλείνει τὴ διήγησή του μ'ἕνα ἔξυπνο λόγο ποὺ δὲν εἶνε παρὰ ἕνα βαθὺ φιλοσοφικὸ συμπέρασμα. Ἕνα τέτοιο ξαφνικὸ τέλος βρίσκουμε σὲ κάποιο παλιό του διήγημα. Τὰ «Χριστούγεννα τοῦ Τεμπέλη» εἶνε ἀθηναϊκο χριστουγεννιάτικο ἐπεισόδιο, ποὺ δημοσιεύτηκε στὴν «Ἀκρόπολι» τοῦ 1896. Ὁ κ. Γ. Βῶκος τὸ ξαναδημοσίεψε στὸν «Καλλιτέχνη» μὲ τὴν παρατήρηση, ὅτι «ὑπὸ τὴν χιουμοριστικὴν του μορφὴν κρύπτει ἕνα μικρὸν ἀνθρώπινον δρᾶμα.» Τὸ κύριο πρόσωπο εἶνε ἕνας τύπος τεμπέλη καὶ μέθυσου οἰκογενειάρχη, ποὺ τὸν ζωγραφίζει μὲ μοναδικὴ τέχνη. Εἶνε παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων. Ὁ Παῦλος ὁ Πισκολέτος «διωγμένος ἀπὸ τὴν γυναῖκα του, ὑβρισμένος ἀπὸ τὴν πενθερά του, δαρμένος ἀπὸ τὴν κουνιάδα του, ξωρκισμένος ἀπὸ τὴν κυρὰ Στρατίναν τὴν σπιτονοικοκυρά του καὶ φασκελωμένος ἀπὸ τὸ μικρὸν τριετῆ υἱόν του» τριγυρίζει στοὺς δρόμους τῆς Ἀθήνας, καὶ κυττάει νὰ βρῇ τρόπο νὰ οἰκονομήσῃ χρήματα. Μ' αὐτὰ θὰ μποροῦσε ν'ἀγοράσῃ τὸ σχετικὸ γαλόπουλο καὶ στέλνοντάς το στὴν οἰκογένειά του νὰ βρῇ ἔτσι ἕναν τρόπο ν' ἀγαπήσῃ μαζί τους. Χρήματα δὲ βρίσκει, μὰ ὅμως σύμπτωση τόνε βοηθάει στὸ σκοπό του. Ἕνας λουστράκος, βαστῶντας ἕνα γαλόπουλο στολισμένο μὲ κορδέλλες καὶ κονκάρδα, γυρεύει τὴ διεύθυνση κάποιου σπιτιοῦ. Ὁ Πισκολέτος δίνει τὴ διεύθυνση τοῦ δικοῦ του καὶ ὁ λουστρᾶκος παραδίνει ἐκεῖ τὸ γαλόπουλο λέγοντας πῶς «τὸ στέλλει ὁ κύριος». Τὴν ἄλλη μέρα, λίγο μετὰ τὸ μεσημέρι, ὁ Πισκολέτος πηγαίνει δειλὰ στὸ σπίτι του νὰ δῇ πῶς πῆγε ἡ δουλειά, «νὰ πάρῃ καὶ αὐτὸς κανένα μεζὲν διὰ τὸν καλὸν χρόνον». Ζυγώνει στὴν ὀξῶπορτα κι' ἀφουγκράζεται. «Ἠκούσθη ἀπὸ μέσα μουρμουρισμός, εἶτα φωνὴ μικροῦ παιδίου εἶπε: «Τὴν ὑγεία σου μάτο-Πάλο τεμπελόκυλο, κακὲ πατέλα. Τόνε φάαμε τὸ λάλο. Νά, πάλε καὶ σὺ πέντε, κι' ἄλλα πέντε δέκα». Ὁ καϋμένος ὁ Πισκολέτος κουνάει θλιβερὰ τὸ κεφάλι. «Ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων ἡ ἀλήθεια». Ὁ μικρός του γυιὸς τόνε μαθαίνει ὅτι ὁ τεμπέλης καὶ ὁ κακὸς πατέρας δὲ βρίσκει ἔλεος οὔτε στὴν οἰκογένειά του. Τὸ μάθημα εἶνε σκληρό, ἀλλὰ καὶ πολὺ ἀποτελεσματικό. Φεύγει μουρμουρίζοντας χωρὶς νὰν τὸ θέλῃ τὴ συμβουλὴ τῆς σπιτονοικοκυρᾶς του: «Δρόμο τώρα... δρόμο καὶ δουλειά...«

Τὸ ἀδίαστο χιουμοριστικὸ πνεῦμα τοῦ Παπαδιασάντη φαίνεται περισσότερο στὸ διάλογο, ποῦ εἶνε μτολιομένος πότε μὲ μίαν ἀλαφριὰν εἰρωνία, πότε μὲ κανέναν πλάγιο ξιφισμό, καμμιὰ φορὰ ὅμως καὶ μὲ κάποια φράση ποὺ θεμίζει Λουκιανὸ, ἀπὸ κεῖνες ποὺ εἶνε τόσο πρόχειρες στὴ λαϊκὴ κουβέντα. Νὰ π. χ. ὁ Στέλιος ὁ «πανδρολόγος» ποὺ φέρνει στὴ νεαρὴ χήρα τοῦ νησιοῦ,τὴν Κρατήρα τῆς Ἀνδρεώλας τὶς προτάσεις τοῦ γέρου παὰ καπετὰν-Σαββα, ποὺ ζητάει νὰν τὴν παντρευτῇ ὄχι «διὰ σαρκικὰ πράγματα, ἀλλὰ γιὰ ἕνα ἀποκοῦμπι τῶν γηρατείων». —Ἔχει εὐχαρίστηση, λέει, νὰ σὲ κάμῃ μεγάλονοικοκυρὰ. Μὲ τὰ φασόλια σου, μὲ τὰ ρεβίθια σου...» Μὰ ἡ πονηρὴ καὶ ζουμερὴ χήρα κόβει τὴν κουβέντα τοῦ προξενητὴ καὶ μὲ λίγα λόγια, ποὺ εἶνε ἀντίχτυπος γιὰ τὴν ἡλικία τοῦ ἐρωτοχτυπημένου καραβοκύρη, λέει γελῶντας:

«—Ὤ, ὅλο γιὰ φασόλια καὶ γιὰ ρεβίθια μοῦ παραγγέλνει.., μὲ θέλει ὡς φαίνεται γιὰ νὰ βαστῶ σαρακοστὴ ὅλο τὸ χρόνο.»

Β'.

Ὅπως τὸ Ἀνέκδοτο, ἔτσι καὶ ἡ Παροιμία στάθηκε γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη πηγὴ ἀστέρευτης εὐθυμίας, Τὸ χοντροκομμένο ἁλάτι τῆς λαϊκῆς σάτυρας βρίσκεται ἄφθονο στὶς Ἑλληνικὲς παροιμίες, ποὺ μὲ θαυμαστὴ συντομία, σ'ἕνα στίχο, σὲ δυὸ φράσεις, σὲ πέντε λέξεις πολλὲς φορὲς, κλείνουν τὴ σοφία τῆς μεγάλης λαϊκῆς μάζας. Τὸ εἰρωνικὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ σπιθοβολάει σὲ πολλὲς ἀπὸ τὶς παροιμίες αὐτές, ποὺ εἴτε δαγκώνουν σὰν ἔλεγχος, εἴτε χαϊδεύουνε σὰ φιλική παρατήρηση, ἔχουνε πάντα ἕνα σκοπὸ διδακτικό. Εἶνε ἀξιοθαύμαστη ἡ εὐκολία καὶ ἡ τέχνη ποὺ ἔχει ὁ Σκιαθίτης διηγηματογράφος νὰ βρίσκῃ τὴν κατάλληλη παροιμία καὶ νὰ τὴν τοποθετῇ μὲ ἀναλογία στὴ διήγηση ἢ στὸ διάλογο. Οἱ παρομίες, τὰ δίστιχα, τὸ πιστρόφι ἑνὸς τραγουδιοῦ δυναμώνουν τὴ διήγηση καὶ δίνουν στὸ διάλογο τὴ φυσικότητα ἐκείνη, ποὺ ἐστάθηκε τὸ πρῶτο στοιχεῖο τῆς μεγάλης τέχνης τοῦ συγγραφέα.

Σ'ἕν' ἀπὸ τὰ τελευταῖα του διηγήματα, τὴν «Ἀποσώστρα», ἡ Μοριστὼ τὸ Γιαλινάκι εἶνε ὁ τύπος τῆς κακογλωσσιάς», Ἡ κακαγλωσιά, ὅπως ξέρουμε, εἶνε σὰν ἕνα ἐθνικὸ φροῦτο, ποὺ καλλιεργεῖται θαυμάσια σὲ κάθε συγκέντρωση, ἀπὸ τὴ βρύση τῆς συνοικίας, ἴσαμε τὸ φιλολογικὸ καφφενεῖο.

Ἡ Σκιαθίτισσα γριά, στογγυλοκαθισμένη στὸ κατῶφλι τοῦ σπιτιοῦ της, μὲ τὴ ῥόκα, τὸ ἀδράχτι καὶ δυὸ ἄλλες φιλενάδες της, ἄφηνε τὴ γλῶσσα της ν' ἀλέθῃ.

Ἡ γλῶσσα εἶνε μιὰ τρομερὴ μυλόπετρα ποὺ συντρίβει μὲ ἀσφάλεια τὰ μυστικὰ καὶ τὶς ὑπολήψεις. Ἡ Μοριοσὼ τὸ Γιαλινάκι εἶνε ἡ μυλόπετρα τῆς Σκιάθος. Ὅλα τὰ ἤξερε καὶ γιὰ ὅλα εἶχε ἕναν ἐπιγραμματικὸ χαραχτηρισμό. Ἂν π. χ. μάθαινε καμμιὰ πρόωρη γέννα, ἔλεγε: «Τρεῖς ὀπ'σ'ἔχω ἄντρα, καὶ τρεῖς ὀπ'μ' ἔχεις ἔξη, καὶ τρεῖς τοῦ παιδιοῦ ἐννιά». Ἂν ἔβλεπε κανένα νησιώτη ξυλουργὸ μὲ τὴν ἰδιότροπη φορεσιά του, (μαδιὰ γυαλιστὴ βράκα, ψηλὸ κατακόκκινο φέσι μὲ μακριὰ φοῦντα) ἔλεγε: «Κόρδα καὶ φοῦντα καὶ τ' ἄσπρα ποῦν τα;» Ἡ Μοριοσὼ παρακολουθοῦσε

μὲ μάτι Ἰαβέρη τὰ φερσίματα τῶν συγχωριανῶν της. Ὁ Παπαδιαμάντης σκορπίζει ἁπλόχερα τὰ χρώματα τῆς παλέτας του γιὰ νὰ μᾶς ζωγραφίσῃ ἀριστοτεχνικὰ τὴν κουσκουσοῦρα γριά. Ἐκείνη ἡ παροιμία ποὺ ἀκούσαμε ἀπὸ τὸ στόμα τῆς ἤτανε συνέχεια μόνο χωρὶς τέλος. Ἕνα χρόνο πρίν, ὅταν εἶχε γείνη ὁ ἀρραβῶνας τοῦ ἴδιου ἀντρόγυνου εἶχε πῆ: «Τὰ ὄρνια παντρεύουνται, καὶ τὰ στοιχειὰ βλογιοῦνται.» Τὸ διήγημ' αὐτὸ εἶνε σὰ μιὰ συγκέντρωση ἀπὸ παροιμίες ὁλοζώντανες..

*
* *

Ὁ Παῦλος. ὁ Πισκολέτος, ὁ τεμπέλης καὶ μέθυσος οἰκογενειάρχης, ποὺ εἴδαμε στὸ πρῶτο μέρος τῆς μελέτης αὐτῆς, δὲν εἶνε ὁ μόνος στὰ διηγήματα τοῦ Παπαδιαμάντη. Ἀνάλογος τύπος ἀνίκανου ἀνθρώπου «ἀχαΐρευτου» ζωγραφίζεται στὸ « Γράμμα στὴν Ἀμερική.» «Ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος Μπεφάνης ἦτο παλαιὸς φίλος μου. Ἄλλοτε στὴν νεότητά του, εἶχε μαγζὶ εἰς τὴν ἀγοράν. Ἦτο ἐμπορορράπτης. Ὅταν ἤθελες νὰ ψωνίσῃς καὶ εἶχες ν' ἀλλάξῃς νόμισμα, ἀν ἐπαρουσίαζες μισὴ ῥηγίνα, ἴσην μὲ 2.90 σοῦ τὴν ἄλλαζε διὰ σωστήν, σοῦ ἐκρατοῦσε 20 λεπτὰ διὰ τῆς βελόνες, τὴν κουβαρίσταν καὶ τῆς κλωσταῖς καὶ σοῦ ἔδινε 5,60 ῥέστα. Ἂν ἦτο ἥμισι Γαλλικοῦ ταλλήρου σοῦ ἔδινε 5.40. Εἰς ὀλίγον καιρὸν τὸ ἔκλεισεν.» Στὸ ἴδιο διήγημα, ποὺ εἶνε πολὺ ὑπακειμενικὸ καὶ ποὺ θὰ χρησιμέψῃ μιὰ μέρα στὸ βιογράφο τοῦ Παπαδιαμάντη, ὁ διηγηματογράφος προσθέτει:

«Ἀλλ' ὅπως κυβερνᾶται, ἢ μᾶλλον ὅπως φέρεται ὁ κόσμος, μὲ τὴν ψευδομανίαν, μὲ τὴν τυφλὴν πρόληψιν, μὲ τὴν κωφὴν φήμην, εἶχε διαδοθεῖ καὶ πιστωθεῖ εἰς τὸ χωρίον, ὅτι τάχα ἐγὼ ἤξευρα πολλὲς γλῶσσες. « — Ὅλες μὲ τὰ γραμματα τους καὶ τῆς 'μιλίες, φαρσί.» Κι' ἐγὼ πράγματι δὲν ἤξευρα οὔτε μισὴν γλῶσσαν νὰ μιλήσω, εἶχα δὲ ἐκμελετήσει κατ' ἰδίαν ὅ, τι ἐκ τῶν ξένων γλωσσῶν εἶχα μάθῃ χάριν φιλολογικῆς ἀπολαύσεως, εἴτε ἐξ ἀνάγκης καὶ πρὸς βιοπορισμόν, καὶ εἰργαζόμην ὡς μεταφραστὴς εἰς τὰς ἐφημερίδας, οὐδέποτε ὡς κουριέρης εἰς τὰ ξενοδοχεῖα ἀλλ' οὔτε εἶχα ἀνατραφεῖ μὲ γκουβερνάνταν — διὰ νὰ ὁμιλῶ ξένας γλῶσσας.» Μὲ τὸ λόγο λοιπὸν αὐτὸν ποῦ βγῆκε, πως ἤξερε πολλὲς γλῶσσες ὁ Παπαδιαμάντης, τραβοῦσε πολλὰ βάσανα ἀπὸ τοὺς συμπατριῶτες του. Ἄλλοι εἴχανε ἀλληλογραφία μὲ τὸ ἐξωτερικό, καὶ ἄλλοι ἤτανε ἀναγκασμένοι νὰ στείλουν γράμματα στὶς ἀρχὲς τῆς Ἀμερικῆς γιὰ νὰ μάθουν τί ἀπόγεινε τοῦτος ἢ ἐκεῖνος ὁ συγγενὴς ποὺ τόνε νομίζανε πιὰ χαμένο. Τὴν ἀλληλογραφία αὐτὴ ἤταν ὑποχρεωμένος νὰ τὴν κάνῃ ὁ Παπαδιαμάντης. Ἄλλος ἤθελε τὸ ἕνα ἄλλος τὸ ἄλλο. «Ἄλλος εἶχε νυμφευθεῖ Ἀμερικανίδα καὶ αὐτὴ θέλουσα νὰ φανῇ εἰρωνικῶς φιλόφρων πρὸς τὴν ἄγνωστον πενθερά της— εὐτυχῶς δι' ἀμφοτέρας δὲν ἦτο ἐλπὶς νὰ γνωρισθῶσι ποτέ—ἔγραφεν ἀγγλιστί. Ὅλ' αὐτὰ ὤφειλα νὰ τὰ μεταφράσω. Θεέ μου. Καὶ ἦσαν τόσοι καὶ τόσοι στὸ χωρίον σχολάρχαι, καθηγηταί, μισθοφόροι, ἐπιστήμονες μὲ διπλώματα, μορφωμένοι, εὐπρόσωποι, καλλωπισμένοι. Καὶ τόσοι ἄλλοι ξενιτευμένοι ἐπανέκαμπτον ἀνὰ πᾶν θέρος ἐξ Ἀμερικῆς καὶ κανεὶς ἐστεκότανε ἱκανὸς νὰ διαβάζῃ τὸ γραμμα. Ὤ, τί βάσανον,»

Ὁ πιὸ περιέργος ἀπὸ τοὺς βασανιστὲς αὐτοὺς τοῦ Παπαδιαμάντη ἤταν ὁ Μπεφάνης.

Ὁ φαλλιρισμένος ἔμπορας, σύμφωνος πάντα μὲ τὸν ἀναποφάσιστο χαρακτῆρα του, δέκα χρόνια ἐβασάνιζε τὸν Παπαδιαμάντη λέγοντας πὼς θὰ τοῦ φέρῃ νὰ μεταφράσῃ ἕνα γράμμα, γιὰ νὰν τὸ στείλῃ στὴν Ἀργεντινὴ Δημοκρατία, ποτὲς ὅμως δὲν πῆρε τὴν ἡρωϊκὴ ἀπόφαση νὰν τοῦ τὸ φέρῃ...

*
* *

Ἀκόμα καὶ στὰ πιὸ εἰδυλλιακὰ του διηγήματα δὲν εἶνε σπάνιο ν' ἀπαντήσῃ κανεὶς τὴ γραμμὴ τῆς Εὐθυμίας. Ἡ παιδιάτικη ψυχὴ τοῦ συγγραφέα, στὴ φύση, ἐκδηλώνει ὅλη της τὴν ἀγαθότητα καὶ χοροπηδᾷ σὰ νειογέννητο κατσικάκι ἀπάνου στὴν ἀνοιξιάτικη χλόη.

Στὸ γνωστὸ του διήγημα «Ὄνειρο στὸ κῦμα» τραβᾷ ἕναν πλάγιο ξιφισμὸ γιὰ τοὺς δικηγόρους. Φυσικὰ τὸ «παμπόνηρον» ἐπάγγελμά τους δὲ μποροῦσε ν' ἀρέσῃ στὸν ἀγαθὸ Παπαδιαμάντη. «Κι' ἐγὼ ἔμαθα γράμματα, λέει ὁ ἥρωας, ἐξ εὐνοίας καὶ ἐλέους τῶν καλογήρων καὶ ἔγεινα δικηγόρος. Ἀφοῦ ἐπέρασα ἀπὸ δύο ἱερατικὰς σχολάς, ἤτον ἑπόμενον.» Στὴ «Φαρμακολύτρια» τὸ ὑποδλητικὸ αὐτὸ διήγημα ποὺ εἶνε γιομᾶτο μυστικοπάθεια, μᾶς παρουσιάζει ἕναν τύπο μισογύνη, γιὰ νὰ ῥίξῃ μιὰ σαϊτιὰ ἐνάντια στὶς γυναῖκες, «Ὁ γείτονάς μου ὁ Κωσταντῆς ὁ Ρήγας, ἐξυπνος καὶ κοσμογυρισμένος ἄνθρωπος, ἅμα ἔδῃ νὰ γεννηθῇ κανὲν ἀγόρι στὴ γειτονιὰ καὶ βλέπῃ τῆς γυναῖκες καὶ ὅλους τοὺς συγγενεῖς νἄχουνε χαρές, συνειθίζει νὰ λέῃ: «Χαρῆτε βρὲ παιδιά, γεννήθηκε κι' ἄλλος χαμάλης» Εἶνε φανερὸ τί ἐννοοῦσε μ' αὐτό.

Μερικὰ διηγήματα τοῦ Παπαδιαμάντη εἶνε τέλεια εὐθυμογραφήματα, τὸ χιοῦμορ σ' αὐτὰ χρωματίζει μιὰν ἁπλῆ πολλὲς φορές καὶ συνειθισμένη ἱστορία τῆς καθημερνῆς ζωῆς. Ἂν θέλαμε νὰ ζητήσουμε τὸ ἀντίστοιχο στὴν παγκόσμια φιλολογία, ὁ Παπαδιαμάντης, στὰ διηγήματ' αὐτὰ, εἶνε ὁ Μάρκ Τουαὶν τῆς Ἀλχημικῆς λογοτεχνίας. Ὅπως τὸ χιοῦμορ τοῦ ξακουσμένου Ἀμερικανοῦ ἀφήνει πολλὲς φορὲς ἀδιάφορους τοὺς Εὐρωπαίους ἀναγνῶστες του, ἐνῶ γιὰ τοὺς συμπατριῶτες του εἶνε ἕνα ποτῆρι σπιθόβολης σαμπάνιας, ἔτσι καὶ τὸ χιοῦμορ τοῦ Παπαδιαμάντη εἶνε δικό μας ντόπιο. Ἔχει τὴν εὐωδιὰ τοῦ πεύκου κλεισμένη σ' ἕνα ποτῆρι τοῦ Παπαδιαμάντη εἶνε ἡ «Τύχη ἀπὸ τὴν Ἀμέρικα.»

Μὰ καὶ σ' ἐκεῖνα ἀκόμη τὰ διηγήματα ποὺ ξετυλίγεται μιὰ θλιβερὴ ἱστορία τοῦ νησιοῦ, ἕνα δραματικὸ ἐπεισόδιο, μιὰ συγκινητικὴ ἐξιστόρηση δυστυχίας τοῦ θανάτου, ὁ Παπαδιαμάντης βρίσκει τρόπο νὰ ῥίξῃ μιὰ φωτεινὴν ἀχτῖδα στὸ «σκοτεινὸ θάλαμο» τοῦ πένθους καὶ νὰ στολίσῃ μὲ γιρλάντα ἀπὸ ἀγριολούλουδα τὴ ζωγραφιὰ τῆς συμφορᾶς. Ὅταν ὁ ἀέρας ἀσφυχτικὰ πυκνώνεται καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀναγνώστη σφίγγεται ἀπὸ θλίψη, φανερώνεται ἕνας λαϊκὸς τύπος καὶ μὲ μιὰ θυμόσοφη παρατήρησή του, μ' ἕνα ἀνέκδοτο, μὲ μιὰν ἀνάλογη παροιμία ξεσκίζει τὰ βαρειὰ

σύγνεφα καὶ ξεσκεπάζει τὸν οὐρανὸ τῆς ἐλπίδας...

Ἡ «Τύχη ἀπὸ τὴν Ἀμέρικα» εἶνε ἕνα ἀριστούργημα στὸ εἶδος τοῦτο. Ἐδῶ τὰ δραματικὰ στοιχεῖα συναλλάζοντκι μὲ τὰ κωμικά, ὅπως σ' ἕνα σοφὰ σκηνοθετημένο δρᾶμα τῆς Γαλλικῆς σχολῆς. Φαντάζομαι τὸ διήγημα αὐτὸ σὰν ἕνα μεγάλο κυπαρίσσι, ποῦ στὸν τραχύ του κορμὸ περίπλεξε τὴν πράσινη χάρη του ἕνα ἀνθισμένο ἀγιόκλημα. Ἐδῶ ἀπὸ ἕναν πικρὸ θάνατο πλάθεται μιὰ νέα ζωὴ καὶ ἡ Ἐλπίδα τινάζει τὰ φτερά της μέσα ἀπὸ τὴ στάχτη τῆς φθορᾶς, σύμβολο τῆς Ζωῆς ποὺ ὁλοένα ξανανειώνει. Εἶνε ἡ ἱστορία μιᾶς οἰκογένειας ποὺ περίμενε τὸ χαμόγελο τῆς Τύχης ἀπὸ τὴ συγκαιρινή μας Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας, τὴν Ἀμερική. Ἀφοῦ ὁ πρῶτος τους γυιός, ὁ Θανάσης, ξενητεύτηκε γιὰ νὰ πάῃ νὰ βρῇ τὸ «Χρυσόμαλλον Δέρας», οἱ ἄλλοι ποὺ μείνανε στὸ σπίτι ξακολουθοῦσαν νὰ δουλεύουνε, νὰ περιμένουνε καὶ νὰ ἐλπίζουνε. Ὁ πατέρας του ὁ μαστρο-Στεφανῆς, ὁ βαρελᾶς, ἐπιδιορθώνει τὰ βαρέλια τοῦ χωριοῦ, μὰ πότε-πότε δροσίζει τὸ λαρύγγι του καὶ μὲ λίγο πιστό. Τὸ χινόπωρο, ποὺ τοῦπεφτε πολλὴ ἡ δουλειά, δούλευε νυχτόημερα γιὰ νὰ προφταίνῃ τοὺς πελάτες του: «Μόνον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐπήγαινε τὴν Κυριακὴν πρωΐ' καὶ μόνον πρὸ τῆς θύρας τοῦ μικροῦ καφφενείου τοῦ Γιάννη τοῦ Βλάχου βιαστικὰ ἐπερνοῦσε, ἱστάμενος δὲ τότε ἐπὶ στιγμὴν ἐφώναζε τὸν Ἀντώνην, τὸν υἱὸν τοῦ καφφετζῆ: « — Πάτερ Ἀβραάμ !... Ἐλέησόν με καὶ πέμψον Λάζαρον». Τὸ «πέμψον Λάζαρον», ἐσήμαινε νὰ τὸν δροσίσῃ μ' ἕνα ποτηράκι ρακὶ τὸ καλοκαῖρι, ἢ ῥῶμι τὸ χειμῶνα, ὅπως τὸ εἶχε κανονισμένο. Ἕνα μόνο ἔπινε τὴν ἡμέρα.

Στὸ μεταξὺ τὰ κορίτσια του μεγαλώνουν καὶ οἱ γαμπροὶ ζητᾶνε προῖκα. Ἡ μιὰ κακοπαντρεύεται, ἡ ἄλλη, ἡ Ἀφέντρα μαραζώνει καὶ κινδυνεύει νὰ μείνῃ στὸ ράφι. Ἀπάνω στὴν κρίσιμη ἐποχὴ ἡ τυφλὴ Θεὰ ἀποφασίζει νὰ ἐπισκεφτῇ τὴν κακότυχη φαμίλια τοῦ μαστρο-Στεφανῆ. Ὁ Θανάσης γυρίζει ἀπὸ τὸ Νέο Κόσμο φέρνοντας πεντακόσες λίρες, μὰ καὶ τὰ μικρόβια τῆς φοβερῆς ἀρρώστειας στὰ πλεμόνια του. Στὸ μικρὸ χωριὸ παίζεται μιὰ ἀπὸ τὶς συνειθισμένες ἱστορίες τῆς ζωῆς. Γύρω ἀπὸ τὸ κρεββάτι τοῦ ἀδερφοῦ ποὺ χαροπαλεύει στριμώνονται καὶ χτυπιοῦνται ἕνα σωρὸ συμφέροντα, ἐπιθυμίες ἁρπαχτικές, ἕνας ἀγῶνας γιὰ τὴν κατάχτηση τοῦ θησαυροῦ. Ἡ Ἠλεονεξία στηλώνει ἄγρυπνο τὸ μάτι της στὸ μαξιλάρι τοῦ δυστυχισμένου μετανάστη, ποὺ ἀπὸ κάτου βρίσκεται τὸ περιπόθητο κομπόδεμα.

Οἱ ὑποψήφιοι γαμπροὶ πολιορκοῦνε τὴν «πολύφερνον» καὶ ἡ Ἀφέντρα ἀρρεβωνιάζεται μ' ἕνα μικρέμπορα τοῦ τόπου. Ὁ ἀρρεβωνιαστικὸς βάζει στὸ μάτι τὴν περιουσία τοῦ μετανάστη, ὁ Στάθης, ὁ δεύτερος γυιὸς τοῦ μαστρο-Στεφανῆ, τὸ ἴδιο, ἡ παντρεμένη του ἀδερφὴ λογαριάζει κι' αὐτή. Τὸ ζευγάρι τῶν ἀρρεβωνιασμένων κάνει κι' αὐτὸ κρυφὰ τὴ συνωμοσία του. Ὁ γάμος πρέπει νὰ γίνῃ μιὰ ὥρα ἀρχήτερα, γιὰ νὰ προλάβουνε τοὺς ἄλλους στὸ ἅρπαγμα. Κατά τινα στιγμήν, ἡ Ἀφέντρα σιγὰ-σιγὰ ἐψιθύρισεν εἰς τὸν ἀρραβωνιαστικόν της: « — Εἶπε τῆς μάννας σου, εἶνε φόβος μὴν πεθάνῃ ὁ Θανάσης, κι' ὕστερα τὸ πένθος θὰ μᾶς κάμῃ ν' ἀναβάλουμε τὰ στέφανα... Κι' ἐγὼ θὰ πῶ τοῦ Θανάσῃ πῶς εἶνε φόβος νὰ μὴν πεθάνῃ ἡ μητέρα σου, κι' ἀπὸ τὴ λύπη μας θ' ἀναγκασθοῦμε ν' ἀφήσουμε τὸ γάμο γιὰ τοῦ χρόνου. — Ἔννοια σου, εἶπε μετ' ἀληθοῦς θαυμασμοῦ ὁ γαμπρός».

Τέλος ἡ ἡμέρα τοῦ γάμου ἦρθε. Ἡ συνοδεία τοῦ γάμου πηγαίνει στὴν Ἐκκλησιά. Μὰ ὁ γαμπρός, ποὺ ἔλαβε τὴν περασμένη μέρα τέσσερῃς χιλιάδες δραχμές, δὲ μένει πολὺ εὐχαριστημένος. Στὸ νοῦ του ἔχει πάντα τὸ πανωπροῖκι, δηλαδὴ τὶς χίλιες δραχμὲς ποὺ τοῦ ὑποσχεθήκανε. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ἡ νύφη, ξέροντας πῶς οἱ χίλιες δὲ θὰ δοθοῦνε, σωπαίνει μὲ πονηρία καί, κάθε φορὰ ποὺ τὴ ρωτάει ὁ γαμπρός, ἀποκρίνεται μὲ γνεψίματα ποῦχουν ἀμφίβολη τὴ σημασία. Κι' ἐνῷ γίνεται τὸ στεφάνωμα, ὁ γαμπρὸς τὴ ρωτάει σιγὰ-σιγά: — Σοῦ τὶς ἔδωσαν τὶς χίλιες;... — Τὶς ἔχεις τὶς χίλιες;... — Ποῦ εἶνε οἱ χίλιες;...

Στὸ μεταξὺ ὁ παπᾶς ψέλνει τὶς ἐκκλησιαστικὲς συμβουλὲς γιὰ τὴν ἁρμονία τοῦ ἀντρόγυνου, ἀρχίζει ὁ τραγικὸς χορὸς τοῦ Ἤσαΐα, καὶ ὁ μικρέμπορας ἐπιμένει νὰ ρωτάῃ τὴ συμβία του: — Σοῦ τὶς ἔδωσε ὁ Θανάσης τὶς χίλιες;...

Λίγο ὕστερα ἀπὸ τὴν κωμωδία αὐτὴ ξεσπάει τὸ δρᾶμα. Τὴν ὥρα ποὺ οἱ καλεσμένοι ξεφαντώνουν μὲ γενναῖο φαγοπότι στὴν πλατεῖα τοῦ χωριοῦ, ὁ Στάθης κλέβει ὅ,τι ἀπόμεινε ἀπὸ τὴν περιουσία τοῦ μετανάστη. Τοῦτο φέρνει τρομερὸ κλονισμὸ στὸ Θανάσῃ καὶ μένει νεκρός. Κι' ὁ μαστρο-Στεφανῆς βγάζει τὸ μελαγχολικὸ συμπέρασμα τῆς ἱστορίας: — Ἄλλοι σπέρνανε κι' ἄλλοι θερίζανε !...

Νὰ λοιπὸν ἕνα συμπέρασμα πολὺ διδαχτικὸ γιὰ τοὺς Ἕλληνες μετανάστες...

*
* *

Τὸν ἴδιο δραματικὸ τόνο βρίσκουμε καὶ στὴ «Στρίγγλα Μάνα». Μιὰ ἁπλῆ καὶ συγκινητικὴ ἱστορία, ποῦ θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰν τῆς βάλῃ τὸν τίτλο: «Ὁ Τρελλὸς μὲ τὸ Μπουζοῦκι».

Τὸ Ζάχο, ἕνα νέο τρελλό, μὰ ἥσυχο, τὸν ἐκμεταλλεύονται ὅλοι στὸ νησί. Οἱ ψαράδες τὸν ἀγγαρεύουνε νὰν τοὺς τραβήξῃ τὰ δίχτυα, οἱ ἐργάτες τοῦ Ταρσανᾶ νὰν τοὺς καλαφατίζῃ τὶς βάρκες, τὰ παιδιὰ παίζανε μαζί του τυραννώντας τον καὶ ἡ μητέρα του, μιὰ στρίγγλα μάνα, τόνε βάζει στὶς πιὸ σκληρὲς δουλειές, βασανίζοντας καὶ τὴν ψυχή του. Σ'αὐτὸ τὸ χωριὸ ὑπάρχει μιὰ δασκάλα φιλενάδα τοῦ Δήμαρχου, ἕνας ἀστυνόμος φίλος κι' αὐτὸς τοῦ Δήμαρχου, οἱ χωροφύλακες τῆς Ἀστυνομίας κλπ. Ὁ Ζάχος, ὅταν δὲ δουλεύει γιὰ τοὺς ἄλλους, περνᾷ τὸν καιρό του κάτου ἀπὸ τὰ παράθυρα τῆς δασκάλας, παίζοντας στὸ μπουζοῦκι του ἕνα μονότονο χαβᾶ, ποὺ μιλάει γιὰ καπότα, γιὰ ντέρτι, γιὰ τὴν ἀλυγαριὰ καί, γιὰ χάρη τῆς ῥίμας, μιλάει καὶ γιὰ τὴν ἀνάπαραδιά. Ἡ δασκάλα κι' ὁ Δήμαρχος γελοῦνε πίσω ἀπὸ τὰ τζάμια μὲ τὸ διασκεδαστικὸ τρελλό. Ὁ Ζάχος εἶνε «ὁ ὑποχονδριακὸς Σαοὺλ, ὁ ἀτερπὴς Δαυΐδ» καὶ τὸ μπουζοῦκι του εἶνε γι' αὐτόνε ὅτι ἤτανε ἡ ἄρπα γιὰ τὸν τραγικὸν ἥρωα τῆς Γραφῆς. Γιὰ τὸ δυστυχι-

σμένο τρελλὸ δὲν ὑπάρχει στὸν κόσμο πειὸ πολύτιμο πρᾶμα, ἀπὸ τὸ πρωτόγονο ἐκεῖνο ἀνατολίτικο ὄργανο. Μὰ ἡ στρίγγλα μάνα βλέπει πὼς ὁ γυιός της χάνει τὸν καιρό του μὲ τὸ τραγοῦδι. Παρακαλάει λοιπὸν τὴν Ἀστυνομία καὶ τοῦ πέρνουνε τὸ μπουζοῦκι. Ὁ Ζάχος μαθαίνει τὴν ἐνέργεια αὐτὴ τῆς μάνας του κι' ὕστερα ἀπὸ καιρό, ὅταν ἡ μελαγχολία του φτάνει στὸ κατακόρυφο, τῆς λέει παρακαλεστά, τ' ἀκόλουθα λόγια ποὺ στάζουνε πίκρα: « — Δὲ λὲς μάνα τῆς Ἀκρίβως, νὰ 'πῇ τῆς Ἀμέρσας, νὰ 'πῇ τῆς Δασκάλας, νά 'πῇ τοῦ Δημάρχου κι' ὁ Δήμαρχος νὰ 'πῇ τοῦ Ἀστυνόμου κι' ὁ Ἀστυνόμος νὰ διατάξῃ τοὺς χωροφυλάκους νὰ μοῦ δώσουν τὸ μπουζοῦκι μου πίσω;»

Κι' ὁ Παπαδιαμάντης ρωτᾷ: «Ἔβλεπε τάχα, ὡς τρελλός, τὴν ἱεραρχικὴν ἄλυσιν, μὲ τὴν ὁποίαν ἐφαίνοντο νὰ εἶνε δεμένοι ὅλοι οἱ φρόνιμοι; Καὶ ἠσθάνετο ὅτι καὶ αὐτὸς δὲν ἦτο ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τὴν περίσφιγξιν τῆς ἁλύσεως ταύτης; Τίς ἔμαθε ἂν τοῦ ἀπέδωκαν ποτὲ τὸ ἄχαρο μπουζοῦκι, τὸ ὄργανον τῆς παρηγορίας του;»...

*
* *

Τὸ Εὔθυμο Πνεῦμα λοιπὸν εἶνε ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ χαραχτηριστικὰ στοιχεῖα τῆς τέχνης τοῦ Παπαδιαμάντη, σύμφωνα μὲ τὴν κλασικὴν ἁπλότητα ποὺ διαφεντεύει ὅλο του τὸ ἔργο κι' ἡ εὐεργετικὴ δροσιὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ φεγγοστάζει ἀπάνω στὰ λουλούδια τοῦ μαγευτικοῦ περβολιοῦ ποὺ μὲ τόση στοργὴ τὸ φρόντισεν ὁ νησιώτης ὀνειροπλέχτης.

ΣΤΕΦ. ΔΑΦΝΗΣ

ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ΣΤΙΓΜΕΣ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

I

Στὸ νησὶ τῆς Σκιάθου εἶχε χιονίσει πολὺ τὸ χειμῶνα τοῦ 1910—11, καὶ τὸ κρύο μὲ τὴν τρικυμία ἔδερναν τὸ πέλαγος καὶ τὴ στεριά. Ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης κουρασμένος, ἀπογοητευμένος, ἀηδιασμένος ἀπὸ μιὰν ἀχάριστη ζωὴ ποὺ περνοῦσε στὴν Ἀθήνα γράφοντας διηγήματα, κάνοντας μεταφράσεις καὶ πληρωνόμενος, εἶχε τραβιχτεῖ ἀπὸ μῆνες τώρα στὸ νησί του καὶ περνοῦσε τὶς μέρες του στὴ μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τοῦ Σαίξπηρ, σένα πολυτελὲς πρωτότυπο ποὺ τοῦ εἶχε χαρίσει ἀπὸ τὴν Ἀγγλία ὁ ποιητὴς Ἀλέξανδρος Πάλλης. Κάποτε ἔρριχνε τὴ μελαγχολία καὶ τὴ λύπη του στὸ χαρτὶ καὶ ἔγραφε νεοχριστιανικοὺς στίχους μὲ θέμα τὰ Ἐκκλησιάκια τοῦ νησιοῦ, ἢ διηγήματα, ποὺ καθὼς καὶ ὁ ἴδιος ἀναγνώριζε καμμιὰν ὁμοιότητα δὲν εἴχανε μὲ τὸ παληό του ἔργο. Ἡ οἰκονομική του ζωὴ εἶχε γίνει δύσκολη, πολὺ δύσκολη μάλιστα, καὶ οἱ ἠθικὲς λύπες μαζεύονταν πάνω στὶς ὑλικές. Βαθειὰ ἀπογοήτευση εἶχε σκεπάσει τὴ ψυχή του καὶ δυὸ-τρία ὡρισμένα γεγονότα τοῦ συντρίψανε τελειωτικὰ τὴν ὑγεία του.

Κάποιος πλούσιος ὁμογενὴς ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο τοῦ εἶχε στεῖλει 1000 φράγκα χρυσᾶ γιὰ νὰ ἐκδώσει σένα τόμο τὰ διηγήματά του. Ὁ Παπαδιαμάντης ἔδοσε τὰ 1000 φράγκα σὲ ὡρισμένο πρόσωπο ποῦ εἶχε μεγάλη θέση στὴν Ἀθηναϊκὴ κοινωνία καὶ στὸν κόσμο τῶν γραμμάτων μαζὺ μὲ 12 ἀνέκδοτά του διηγήματα. Ἀλλὰ τὸ βιβλίο δὲν ἐκδίδεται, ποτὲ δὲν ἐκδόθηκε, κι' οὔτε τὰ διηγήματα, οὔτε τὰ χρήματα φάνηκαν πιά.

Ἕνα ἄλλο γεγονὸς τὸν ἀποτσάκισε. Δούλευε ἐπὶ μῆνας στὸ νησί του γιὰ τὴν μετάφραση στὸ Ἑλληνικὸ μιᾶς μεγάλης Ἀγγλικῆς Ἱστορίας ποῦ τοῦ τὴν εἶχε παραδόσει γνωστὸς δημοσιογράφος. Τὴν εἶχε συμφωνήσει πρὸς 15 λεπτὰ τὴν σελίδα, καὶ μετάφραζεν ἐπὶ 6 ὧρες τὴ μέρα, γιὰ νὰ κερδίζῃ ἀκριβῶς 90 λεπτά. Μετάφρασε χιλιάδες σελίδες, τέλειωσε τὸ βιβλίο ὕστερα ἀπὸ πολλῶν μηνῶν κτηνώδη μεταφραστικὴ ἐργασία, τὸ ἔστειλε στὸν ἐργοδότη, ὁ ὁποῖος ὅμως ποτὲ δὲν τοῦ ἔστειλε τὸ λογαριασμὸ τῶν 300 δραχ. ποῦ ἔπρεπε νὰ δώσῃ.

Οἱ ἠθικὲς λύπες, τὸ ὑλικὸ ἀδιέξοδο καὶ ὁ πολὺ κακὸς χειμῶνας τὸν ρίξανε κάτω ὅπως ρίχνουνε ὅλους τοὺς δυστυχισμένους καὶ τοὺς φτωχούς. Εἶχε κρυολογήσει, καὶ τὰ περιστατικὰ ποῦ ἀναφέραμε παρὰ πάνω τὸν εἴχανε κάνει καρδιακό. Ἔμεινε στὸ κρεβάτι ἕνα μῆνα· καὶ τακτικὰ ἔλεγε στὶς τρεῖς ἀδελφές του:

— Σκέπτομαι νὰ γράψω τί περνᾶτε καὶ τί περνῶ.

Τὸ ἀπόγευμα τὶς 2 Ἰανουαρίου εἶχε βαρύνει πολύ. Ἕνας ἀνηψιός του ὁ Παπαγρηγόρης ἦρθε καὶ τοὔφερε μιὰν εἴδηση. Στὴ Σκιάθο εἶχεν ἔρθει τηλεγράφημα ὅτι ἡ Κυβέρνηση παρασημοφόρησε τὸ Παπαδιαμάντη μὲ ἄλλους 29 λογίους.

— Σᾶς συγχαίρω, θεῖε, τοῦ εἶπε· ἐπαρασημοφορήθητε.

Κάποιο γέλοιο τῆς τραγικώτερης εἰρωνείας ἔλαμψε στὸ πρόσωπο τοῦ Παπαδιαμάντη καὶ εἶπε:

— Κάπως παρηγορητικό, ἀλλὰ τώρα πιά. . . . .

Ζήτησε ἀμέσως νὰ κοινωνήσῃ καὶ ὕστερα ἄρχισε νὰ κλαίῃ, νὰ κλαίῃ μὲ λυγμοὺς συνεχεῖς σᾶ μικρὸ παιδί. Οἱ ἀδελφές του πρώτη φορὰ τὸν εἶχαν δεῖ νὰ κλαίῃ.

— Θὰ πεθάνω, ἔλεγε, θὰ πεθάνω καὶ δὲ μπόρεσα ἀπὸ τὸ ἔργο μου νὰ δῶ οὔτε ἕνα βιβλίο. Τώρα ποῦ θὰ πεθάνω θὰ μοῦ βγάλουν τὰ βιβλία καὶ θὰ μὲ θυμηθοῦν....

Ὕστερα σταύρωσε τὰ χέρια του, ἔκλεισε τὰ μάτια του καὶ αὐτὸ ἤτανε τὸ χριστιανικό του τέλος.

Οἱ τρεῖς ἀδελφές του ἤτανε μόνες στὸ παγερὸ σπίτι.

II

Ὁ Παπαδιαμάντης ὅμως στάθηκε τὸ ἴδιο ἄτυχος ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατό του ὅπως εἶχε σταθῆ καὶ στὴ ζωή του.

Ἕνας παράδοξος, ἀκατανόητος φθόνος τῶν κατοίκων τοῦ νησιοῦ τὸν κατεδίωξε καὶ πέρα ἀπὸ τὸ χωματένιο του τάφο. Ὅταν τὸ 1913 ἡ πριγκίπισσα τοῦ Γεωργίου Μαρία τοῦ Βοναπάρτη πέρασε ἀπὸ τὴ Σκιάθο καὶ ζήτησε νὰ δεῖ τὸ σπίτι τοῦ διηγηματογράφου καὶ τὶς ἀδελφές του ὅλο τὸ νησὶ σηκώθηκε στὸ πόδι. Ὁ δήμαρχος εἶχε ἑτοιμασθῆ καὶ νόμιζε

ὅτι ἡ πριγκίπισσα θὰ ἐπισκέπτονταν τὸ δικό του σπίτι. Τὸ ἴδιο μερικοὶ ἄλλοι πρόκριτοι νόμιζαν γιὰ τὸ δικό τους σπίτι. Ὁ ἄλλος κόσμος ἔλεγε:

— Δὲν ξέρουνε τάχα κι' ἄλλοι γράμματα στὸ τόπο, μόνο ὁ Παπαδιαμάντης ἤξερε!

Πολλὰ ὅμως παιδιὰ τοῦ νησιοῦ τρέχανε μπρὸς νὰ εἰδοποιήσουνε τὶς ἀδελφὲς τοῦ Παπαδιαμάντη καὶ φώναζαν:

— Ἀνοῖξτε τὶς πόρτες καὶ ἔρχεται ἡ Βασίλισσα.

Ἀπὸ πίσω ἔρχονταν ἡ Πριγκήπισσα μὲ τὸν ὑπασπιστή της Λεμπέση ὁ ὁποῖος ρώτησε:

— Ἐπιτρέπεται νὰ σᾶς γνωρίσῃ ἡ Πριγκήπισσα;

— Τιμή μας μεγάλη, Ὑψηλοτάτη, ἀπάντησαν οἱ τρεῖς ἀδελφές.

Καὶ ἡ Πριγκήπισσα συγκινημένη:

— Ἀγάπησα πολὺ τὸ ἔργο τοῦ ἀδελφοῦ σας καὶ ἦρθα νὰ σᾶς δῶ.

Γονάτισε στὸ δωμάτιο ποῦ πέθανεν ὁ Παπαδιαμάντης, τὸ φωτογράφισε, φωτογράφισε ὅλο τὸ σπίτι καὶ τὶς τρεῖς ἀδελφές.

III

Ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Παπαδιαμάντη το Δημοτικὸ Συμβούλιο τοῦ τόπου ψήφισε 2000 δραχμὲς γιὰ τὴν ἀνέγερση μνημείου στὸν ἄνθρωπο αὐτὸ ποῦ τόσο γνωστὸ ἔκανε στὴ πανελλήνιο ψυχὴ τὸ νοσταλγικὸ νησί.

Τὸ μνῆμα ὅμως οὔτε ἔγινε ποτέ, οὔτε φαίνεται ὅτι θὰ γίνῃ τοὐλάχιστον ἀπὸ τοὺς Σκιαθίτες, οἱ ὁποῖοι ἀφοῦ ψήφισαν τὸ κοντίλι ἄρχισαν νὰ σκέπτονται:

— Νὰ τοῦ κάνομε μνῆμα γιὰ νὰ μεγαλώσῃ ἀκόμα περισσότερο!

Καὶ μιὰ μέρα ὕστερα ἀπὸ χρόνια ὁ ἁπλοϊκὸς ξύλινος σταυρὸς ποῦ ἔδειχνε τὸ χωματένιο μνῆμα ἐξαφανίστηκε καὶ οὔτε βρέθηκε πιά. Κι' ἀπὸ λίγο καιρὸ ἀκόμα στὸ μνῆμα τοῦ Παπαδιαμάντη χώσανε τὸ σῶμα ἑνὸς ἄλλου νεκροῦ. Μιᾶς γυναίκας.

Καὶ τώρα στὸ νεκροταφεῖο τοῦ νησιοῦ του, κανένα σημάδι δὲν ὑπάρχει νὰ δείχνῃ ποῦ ἀναπαύθηκε τὸ σῶμα καὶ τὰ ὀστᾶ ἑνὸς ἀνθρώπου ποῦ τὸ ἔργο στάθηκε μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ σεμνὲς καὶ ὤμορφες δόξες τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδας.

Κ. ΦΑΛΤΑΪΤΣ

ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

Ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης δὲν εἶναι γνωστὸς ὡς ποιητής· θὰ ὑπάρχουν τὸ πολὺ-πολὺ τρία ἢ τέσσαρα τραγούδια δημοσιευμένα σὲ ἀνθολογίες καὶ καμμιὰ δεκαριὰ ἀνέκδοτα. Τὰ τελευταῖα τοῦτα ἀπὸ χειρόγραφα τοῦ Παπαδιαμάντη, ἄλλα δουλεμμένα κι' ἄλλα 'ς τὸ σχέδιο, ἔχουμε σήμερα μπροστά μας. Ἴσως νὰ μὴ μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ κάνουμε καμμιὰ κριτικὴ μνεία γι' αὐτά, καὶ ἴσως ὁ ἴδιος ὁ δημιουργός τους νὰ δυσανασχετεῖ 'ς τὸν ἄγνωστο τάφο του γιὰ τὴν ἱεροσυλίαν αὐτή, μιὰ καὶ δὲ φιγουράρισε ποτὲ γιὰ ποιητὴς 'ς τὸ στίχο.

Ὅμως νομίζουμε πῶς δὲ θὰ συμβῇ τίποτε ἀπ ὅλα τοῦτα δίνωντας μιὰ γενικὴ γραμμὴ 'ς τοὺς στίχους αὐτοὺς ποῦ βρεθήκανε. Ὁ Παπαδιαμάντης καὶ 'ς τὴ ζωή του καὶ 'ς τὸ διήγημά του, στάθηκε πάντα ποιητής· ἕνας ποιητὴς μὲ εἰδυλλωλατρικὴ μυσσικοπάθεια, γράφωντας ἀπὸ ἐσωτερικὴ διάθεση καθαρή, καὶ δίνοντας ἔτσι ζωὴ 'ς τὰ πλάσματα τῶν λογισμῶν του ποῦ τῆς περισσότερες φορὲς φέρνουν τὸν ψαλμὸ 'ςτὰ χείλη τους καὶ τὴ μυρουδιὰ τοῦ λιβανιοῦ 'ς τὴν πνοή τους. Σὲ τέτοιες διαισθητικὲς ἐξάρσεις ὅταν βρισκότανε καμμιὰ φορὰ ὁ Παπαδιαμάντης, ἔδινε 'ς τὰ πεζά του ποιήματα τὴ μορφὴ τοῦ στίχου· ἀπεφάσιζε νὰ τὰ σκλαβώνῃ 'ς τῆς χειροπέδες τῆς μετρικης. Κι' ἦταν εὐχαριστημένος μὲ τὴν προσπάθειά του αὐτή, καὶ γι' αὐτὸ δὲν πάσχιζε ποτὲ νὰ μελετήσῃ τὴ στιχουργική του. Ἦσαν τραγούδια καμωμένα γιὰ τὸν ἑαυτόν του ποῦ, ὄχι ἀπίθανο, νὰ τὰ εἶχε ἁρμονίσῃ αὐτοσχέδια ἐπάνω 'στὸ βυζαντινὸ μουσικὸ φθογγολόγιο, καὶ τἄψαλνε σὲ κανένα Σκιαθίτικο βραχάκι, ἀντίκρυ σὲ κάποιο μενεξεδένιο ἡλιοβασίλεμμα, σᾶν βιβλικὸς ὁραματιστὴς τῶν κυμάτων. Τὸ θέμα του ἄλλως, θρησκευτικὸ πάντα, ἐκδηλωμένο μὲ ἐνθουσιασμὸ κι' ἴσως φανατισμό, ὑμνολογικὸ κάποιας Παναγίας ἢ κάποιων ἐξωκλησιῶν, ἀναμνηστικὸ ἑνὸς Κάλβου καὶ προφητικὸ ἑνὸς Κλωντέλ, εἶναι γεμάτο φυσιολατρεία μαζὺ καὶ θρησκοληψία.

Τὸ παρακάτω ποίημα γραμμένο γιὰ τὴν θαυματουργὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας τῆς Κουνίστρας, ποῦ βρίσκεται 'ς ἕνα μικρὸ μοναστῆρι μιᾶς Σκιαθίτικης ἀκτῆς, καὶ παρασταίνει τὴν Παναγία κόρη ἀκόμα ἀνήλικη μπροστὰ 'ς τὸν Εὐαγγελισμό, δίνει ἕνα καλὸ δεῖγμα τῆς ποιητικῆς πνοῆς τοῦ Παπαδιαμάντη.

Εἰς ὅλην τὴν Χριστιανοσύνη
Μιὰ εἶναι μόνη Παναγία ἁγνή,
Κόρη παιδίσκη, Ἄσμα τῶν Ἀσμάτων,
Χωρὶς Χριστόν, θεῖο παιδί, 'ς τὰ χέρια,
Καὶ τρεφομένη μὲ Ἀγγέλων ἄρτον.

Ἐσὺ 'σαι ἡ μόνη, Παναγία Κουνίστρα,
Ποῦ ἐφανερώθης 'ς τῆς Σκιάθου τὸ νησί,
Εἰς δένδρον πεύκου ἐπάνω καθημένη,
Κ' αἰωρουμένη εἰς τερπνὴν αἰώραν,
Ὅπως αἱ κορασίδες συνειθίζουν.

Ἐφανερώθης, κι' ὅλος ὁ λαὸς
Μετὰ θυμιαμάτων καὶ λαμπάδων
Ἐν θείᾳ λιτανείᾳ σὲ παρέπεμψε
Κι' ἐσήκωσεν ὡραῖον λευκὸν ναόν,
Ποῦ μὲ πιατάκια Ἑλληνικὰ σοῦ στόλισε,

Κι' ὅλος ὁ ἥλιος ἔλαμπεν εἰς τὸν ναόν σου
Καὶ φῶς τὸν πλημμυροῦσε μαργαρῶδες,
Ὅλα τ' ἀστέρια ἐφεγγοβολοῦσαν,
Καὶ ἡ Σελήνη ἐχάϊδευε γλυκὰ
Τὰ ἁπλᾶ τῆς Ἐκκλησίας σου καντηλάκια.

Κ' εἶδες, ἡ Κόρη, τοῦ λαοῦ τὴν πίστιν,
Εἶδες καὶ τὴν πτωχείαν κι' εὐσπλαχνίσθης
Ὅπως τὸ πάλαι εἶχε σπλαχνισθῆ ὁ υἱός σου
Τοὺς προγόνους τοῦ ἴδιου τοῦ λαοῦ,
Ὡς πρόβατα μὴ ἔχοντα ποιμένα.

Κι' ἄρχισες νὰ γιατρεύῃς τοὺς ἀρρώστους
Καὶ νὰ γιατρεύῃς τοὺς δαιμονισμένους,
(Ποῦ ἤρχετο ὥρα κι' εἰς τοὺς τοίχους ἐκτυπῶντο
Μὲ φοβερὸν συγκλονισμόν),
Κι' ἄρχισες, θεία, νὰ θαυματουργῇς.

Κι' ἡ χάρη σου ξαπλώθηκε ὡς τὰ πέρατα
Τοῦ Εἰρηνικοῦ νησιοῦ τῆς Σκιάθου
Ὦ Παναγία μου, κόρη πάναγνη, καλή.
Κι' ἴσως νὰ φτάσῃ κι' ὡς ἐμένα καὶ ν' ἁπλώσῃ
Γαλήνη, 'στὴ ψυχή μου τὴν ἁμαρτωλή.

Ἀλλὰ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Δαβιδικὴν αὐτὴ τεχνοτροπία, ἄλλα τραγούδια του ὁ Παπαδιαμάντης δίχνει κι' ἕνα συμβολισμὸ καὶ μιὰ νοσταλγία καὶ μιὰν ἀπαγοήτευση.

Οἱ ἀκόλουθοι στίχοι, ποῦ ἔχουν τὸν τίτλο «Μιὰ ψυχή», περιέχουν ἀκριβῶς ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, δείχνοντας μαζὺ μιὰ τρικυμία ψυχικῶν διανοημάτων χωρὶς κατεύθυνση.

Ὁ ἄγγελος, ὡς λέγουν, τῆς ὑστάτης
Πορείας ξεναγὸς ἐπαναφέρει,
Τὴν φεύγουσαν ψυχὴν εἰς τὰ γνωστά της
Καὶ εἰς τὰ προσφιλῆ τῆς μνήμης μέρη....

Ἀπηύδησα νὰ κυλινδῶ μοιραίως
Τοῦ βίου μου τὸ ἄχθος πρὸς τὸ μνῆμα,
Κατάδικος ὡς ἡ ψυχὴ φονέως
Ἡ σύρουσ' ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ τὸ θῦμα.

Ποία σκληρὰ τὴν θύραν μου χεὶρ κρούει ;
Ὀστῶν ὡς θραυομένων εἶν' ὁ κρότος·
Τοιοῦτον κρότον πῶς τὸ οὖς ἀκούει ;
Τοιοῦτο πῶς τὸ ὄμμα πλήττει σκότος ;

Τὰ ἔτη μου ἠσώτευσα εἰς μάτην,
Παρεῖδον τὴν στιγμήν μου τὴν ὑστάτην,
Εἰς μάτην τὰς φαιδράς, τὰς γλυκυτέρας
Ἠρίθμησα τοῦ βίου μου ἡμέρας...

Καὶ ἂν μαζί σου ὑπερβῷ τὰ νέφη,
Κι' εἰς τὸν Θεὸν ἡ χεὶρ σου ἂν μὲ φέρῃ,
Τὸ πνεῦμά μου ὀπίσω ἐπιστρέφει
Καὶ θεατὴς τῆς γῆς νὰ μείνῃ χαίρει.

Ὡς ξένος ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐρήμου
Ζητεῖ τὸν πρὸ πολλοῦ ταφέντα οἶκον,
Τῆς προσφιλοῦς ζητεῖ καὶ ἡ ψυχή μου
Ἀλύσεώς της τὸν κοπέντα κρίκον.

Ἐπάνω 'ς τὴν ἴδια τεχνοτροπία ἔχουν συντεθῇ καὶ τ' ἄλλα στιχουργήματα τοῦ Παπαδιαμάντη, «'στὴν Παναγία τοῦ Κεχριά», «'Στὴν Εὐαγγελίστρα τῆς 'Αγαλλιανῆς», «'Στὴν Παναγία τὴν Πρόπυλη», «'στὴν Παναγία τοῦ Ντομάν», «'Στὸν Πρόδρομο τοῦ Κάστρου», «'Στὸν 'Αγίασμα τοῦ Ταξιάρχη» καὶ «'στὴν Παναγίτσα τοῦ Τιρῶν».

ΑΓΓΕΛΟΣ ΔΟΞΑΣ

Η ΤΕΧΝΗ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

(Κριτικὸ σκίτσο)

Ὁ 'Οσκὰρ Οὐάϊλδ, ὁ γοητευτικός, ὁ ἀμίμητος ἐκεῖνος, ποὺ οἱ «Στοχασμοί» του ὑπῆρξαν καὶ γιὰ τὴν Ἑλλάδα μιὰ Αἰσθητικὴ 'Αποκάλυψις, ἰσχυρίζεται ὅτι μιὰ φυσιογραφικὴ Τέχνη, πού, ἀντὶ νὰ ζωγραφίζῃ, φωτογραφεῖ τὴ ζωή, δὲν ἔχει, οὔτε ἀξία, οὔτε ἐνδιαφέρον· διότι ἡ Τέχνη εἶναι, ἁπλούστατα, ἕνα «θελητικὸ ψεῦδος» καὶ διότι, ἀντὶ νὰ μιμῆται, πρέπει νὰ εἶναι ἴσα-ἴσα αὐτὴ τὸ ὑπόδειγμα γιὰ τὴ Φύσι καὶ γιὰ τὴ Ζωή.

Ὡρισμένως ὅμως δὲν ὑπάρχει Τέχνη, καὶ ἡ πιὸ νατουραλιστική, ποὺ νὰ εἶναι τὸ «πιστὸν ἀντίγραφον», τὸ *alter ego* τῆς Ζωῆς. Καὶ ὁ νατουραλισμὸς δὲν εἶναι, παρὰ ἕνα αἰσθητικὸ πρίσμα, καθὼς ἕνα ἄλλο αἰσθητικὸ πρίσμα ὁ κλασσικισμός, ἕνα ἄλλο ὁ ρωμαντισμός, — ποὺ ἀνάμεσά τους ὁ Καλλιτέχνης βλέπει τὸν κόσμο. Ἔχει καὶ ὁ νατουραλισμός, ὡς αἰσθητικὴ τεχνοτροπία, τὴν ἑνότητα διαθέσεως, ἐνῷ 'στὴ ζωὴ τέτοια ἑνότης δὲν ὑπάρχει. Ἕνας νατουραλιστὴς μυθιστοριογράφος ἐξεγείρει μέσα μας τοὺς σφοδρότερους πόθους νὰ ξαναβροῦμε τὸν κόσμο καὶ τ' ἀγαπημένα μας μέρη· ἀλλά, μόλις διαφύγωμε τὴ γοητευτική του ἐπίδραση, μόλις ἐπικοινωνήσωμεν ἄμεσα μὲ τὴν πραγματικότητα, μὲ τὴν αἰσθητὴν ἀλήθεια, νοιώθουμε τότε ἀμέσως πῶς ὅ,τι τόσην ὥρα μᾶς ἐμάγευε, δὲν ἦταν αὐτὸ τὸ ἠλίθιο, τὸ ἀνούσιο, ὁμοιόμορφο περιβάλλον, πῶς ὅ,τι ἐποθήσαμε ἦταν ***κάτι ἄλλο***.

Οἱ Ρῶσσοι λογοτέχναι εἶναι ἴσως οἱ μόνοι ποὺ ἐτράβηξαν βαθύτερα πρὸς τὴ ζωή· ἀλλὰ ἡ Ρωσσία δὲν ἔχει ***φιλολογίαν***· εἶναι κάτι διαφορετικό. Ἐντελῶς ἀνίδεος ἀπὸ τὶς *écoles littéraires* τῆς Εὐρώπης ὁ Ρῶσσος διηγηματογράφος, βλέπει τὴ ζωὴ σὰν ζωή, καὶ γράφει ὅπως ξέρει, καὶ ὁ τρόπος αὐτὸς εἶναι σὰν ὁ μόνος καὶ ἀποκλειστικός του τρόπος· τόσο, ποὺ εἰλικρινῶς φοβᾶται κανεὶς τὴν ὁλοσχερῆ ἔκλειψι τοῦ ἰδιότυπου ρωσσικοῦ *genre*, μόλις ἡ δυστυχία καὶ ἡ ἀθλιότης, ποὺ τὸ τροφοδοτοῦν, θεραπευθοῦν ἢ καλυτερεύσουν. Στήνουν τὸν ἥρωά τους ζωντανὸν καὶ ὄρθιο, τὸν φωτίζουν μὲ δυνατὸ προβολέα, ὥστε μήτε πτυχή του νὰ μὴ μείνῃ ἀνεξιχνίαστη, καὶ τὸν μελετοῦν προσεκτικά, τὸν ἐξετάζουν, τὸν σπουδάζουν ὡς τὴ μικρότερη λεπτομέρεια.

Ἀντίθετα, 'στὴ Γαλλία, τὸ ψυχολογικὸ μυθιστόρημα ἦταν ἁπλῶς μιὰ φιλολογικὴ καινοτομία : ὡρισμένοι τεχνικοὶ κανόνες, ποὺ ζητοῦν νὰ ἀπουσιάζῃ ὁ συγγραφεὺς ἀπὸ τὸ ἔργο του, ὁ τύπος, ὁ ἥρως τοῦ ἔργου, νὰ περνᾷ παρόμοιος καὶ μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους· θὰ τὸν προσέξωμεν μόνον ἡμεῖς, καθὼς καὶ κάθε πρόσωπον· μιὰ ὁμοιόμορφη καὶ ἀδιατάρακτη ἐπιφάνεια σὲ ὅλα της τὰ σημεῖα, κρύβει μέσα της τὴ διάρθρωσι τοῦ ἔργου· ἡ πλοκὴ μαντεύεται νὰ συνδέῃ τὴν ἀλληλοδιάδοχη σειρὰ τῶν κυρίων γεγονότων· ἡ κυρία γραμμὴ μιὰ στιγμὴ πηδᾷ 'στὴν ἐπιφάνεια, ἔπειτα ἀμέσως ἀφανίζεται, γιὰ νὰ ἐμφανισθῇ πιὸ πέρα, ἐνῷ ἐν τῷ μεταξὺ μεσολαβοῦν τ' ἄλλα γεγονότα.

Ὁ Παππαδιαμάντης 'στὴν τέχνη του δὲν ἐπιζητεῖ τὸ θελκτικὸ ψεῦδος τοῦ Οὐάϊλδ· ἀλλ' εἶναι ἕνας φιλόλογος νατουραλιστής. Τὴν λεπτότατη, σεμνὴ καὶ εὐγενῆ του τεχνικὴ συνείδησι τὴν βλέπει κανεὶς σὲ κάθε του ἔργο : τὴν λελογισμένη καὶ ἐνσυνείδητη ἐκείνη προσπάθεια τῆς φόρμας, ποὺ ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Εὐριπίδη εἶναι πιὰ κάτι ξεχωριστὸ ἀπὸ τὴ σύλληψι καὶ τὴν ἔμπνευσι. Σὲ μιὰ κρίσιμη στιγμὴ ἑνὸς διηγήματός του γράφει ἀφελέστατα ὅτι ἠμποροῦσε καὶ ἀπάνω 'στὴν ὥρα ἐκείνη νὰ θανατώσῃ τὸν ἥρωα τοῦ ἔργου του : ἁπλῆ καὶ βαθειὰ ἀλήθεια, ποὺ σημαίνει ὅτι 'στὴν Τέχνη ἡ Ζωὴ βρίσκεται ὑποτεταγμένη σὲ κανόνες ἄλλους.

Ἡ Σκίαθος τοῦ Παππαδιαμάντη δὲν εἶναι ἐκείνη ποὺ τὴν ξέρουν οἱ Σκιαθίτες· ἡ παλιὰ Ἀθήνα, ποὺ ἐλίκνισε τὶς ὧρες τῆς χριστιανικῆς καὶ ἀνατολίτικης συγχρόνως ἀργίας του, εἶναι μᾶλλον ἡ μυστικοπαθὴς καὶ ἐξωραϊσμένη καὶ νοσταλγία.

Τὰ ἔργα του εἶναι ὑποδείγματα ὕφους· φαντάζομαι πῶς τὸ ὕφος αὐτὸ εἶν' ἐπίσης ἀποτέλεσμα ὡρισμένης κατευθύνσεως, μακρᾶς καὶ καταλλήλου πειθαρχίας, κάτι ἀνάλογον μ' ἐκεῖνο τοῦ Ροΐδη.

Συχνὰ τὰ διηγήματά του εἶναι *instantané*, σύντομα, στιγμιότυπα· μιὰ ἀφήγησις, μιὰ λειτουργία, ἕνας ρομαντισμός· κάπου περιγράφει ἁπλῶς τὴν ἀνέλκυσιν ἑνὸς τράγου ἀπὸ τὴν θάλασσαν...

Ἡ βουκολικὴ ζωὴ εἶναι ἡ Διακοσμητικὴ τῆς ζωῆς τῆς ἀνθρωπότητος· ὅλα ἐκεῖ μοιάζουν μὲ παιγνίδι· κάποια εὐφοσύνη, κάποια εὐθυμία ποὺ ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὴ σοβαρότητα τῆς ζωῆς· καὶ τὸ χρῶμα, παντοῦ τὸ χρῶμα ποὺ ἀνταποκρίνεται μὲ τὶς ψυχικές μας καταστάσεις... Ὁ Παππαδιαμάντης τὴν Τέχνη του τὴν ἐτοποθέτησε ἴσα-ἴσα σὲ τέτοιο πλαίσιο· οἱ ἄνθρωποί του εἶναι σκίτσα, γεμᾶτα ποίησιν· ἡ ἄψυχη Φύσις δὲν τοῦ χρησιμεύει ἁπλῶς ὡς ἕνα φόντο γιὰ τοὺς ἀνθρωπίνους χαρακτῆρας του· ἄνθρωπος καὶ φύσις εἶναι, γι' αὐτόν, 'στὸ ἴδιο προοπτικὸν ἐπίπεδο. Λησμονεῖ πολλὲς φορὲς τὸν ἄνθρωπο, περιγράφοντας τὴ φύσι. Οἱ τύποι του εἶναι μετρημένοι, οἱ μάσκες τους ἀλλάζουν. Εἶναι πρὸ πάντων ποιητής. Ἕνας χριστιανός, μυστικιστὴς ποιητής, ἀνάμεσα 'στὴ φύσι. Ὡραῖοι λυρισμοὶ ξεσποῦν συχνά, κάτω ἀπὸ τὴν ἐγκράτεια τῆς ἐκφράσεως, καὶ μᾶς ἀφήνουν νὰ μαντεύσωμεν ἕνα θερμὸ πάθος φυσιολατρείας.

Τὴν ὠμή, ἀκατέργαστη καὶ ἀκάθαρτην ἀλήθεια δὲν τὴν βλέπομε 'στὸ ἔργο του πουθενά· τὴν μετουσιώνει καὶ τὴν ἐξαγνίζει. Ἁβρός, ἐκλεκτικός, λεπταίσθητος, θᾴφευγε ἔντρομος μπροστὰ 'στὴν κόλασι, τὴν τρικυμία, ἑνὸς διηγηματογράφου Ρώσσου· δὲν ἀγαπᾷ τὰ θέματα αὐτά. Λεπτὸ ἀπολλώνειο πνεῦμα ἀδελφώνεται μὲ τὴ χριστιανικὴ τοῦ ἐνατένισι τοῦ κόσμου καὶ πνέει ἀπάνω ἀπὸ τὴν ἔκφρασί του.

Δυσανασχετεῖ, ἀλλὰ δὲν φθονεῖ· ἀντὶ νὰ σφίξῃ τὰ δόντια ἀπὸ μῖσος, μισοανοίγει τὰ χείλη 'ξένα πικρὸ καρτερικὸ χαμόγελο. Τοῦ φθάνει ἡ λύτρωσις ποὺ βρίσκει 'στὴν Εὐαγγελικὴ ταπεινωσύνη, 'στὴν παθητικὴν ἐγκαρτέρησι· ἡ κοσμοθεωρία του εἶναι ἡ κοινή, ἡ χριστιανική. Ἀρέσκεται νὰ πίνῃ, ἀλλ' ἡ μέθη του δὲν ἔχει τίποτε τὸ διονυσιακόν· εἶναι ἡ ἡδονική, ἐγωϊστική, σιωπηλὴ μέθη τῶν ἱερωμένων. Ὁ στωϊκισμός, ἡ ἀποδοχή, ἡ καρτερία.

Καὶ γι' αὐτὸ φαντάζομαι πῶς ἀκριβῶς ὅταν γράφῃ, δὲν ζητεῖ νὰ ἀποδώσῃ γνήσια καὶ αὐτούσια αὐτὴν τὴν κακὴ πραγματικότητα, τὴν γεμάτη ἀσχημιά, κακία, ἀντιφάσεις· ζητεῖ νὰ τὴν διαφύγῃ δὲν θέλει τὸ ψέμμα, ἀλλὰ θέλει ἕνα ἄλλον κόσμο περισσότερο, ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεώς του, ποιητικόν· ἐκεῖ ὅλα ἔχουν ὑποθερμία· καὶ ἡ ἀγάπη καὶ τὸ μῖσος καὶ ὁ πόνος καὶ ἡ μανία· ἡ φύσις του καὶ οἱ ἄνθρωποί του μοιάζουν περισσότερο μὲ «φρέσκα» καλλιτεχνῶν, μὲ διακοσμητικὲς εἰκόνες, μὲ ἰμπρεσσιονιστικὲς Φλαμανδῶν ζωγράφων.

ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ

ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

Ἄν, ὅπως λένε, ἡ ζωὴ εἶνε γεμάτη ἀναμνήσεις κι' ἄν, ὅπως οἱ περισσότεροι φρονοῦν, ὅτι ζοῦμε πάντα μὲ τὰ περασμένα, τίποτε δὲν θὰ σβύσῃ τὴν ἐντύπωση ποὺ ἔννοιωσα ὅταν πρωτοδιάβασα τὴ «Φόνισσα» τοῦ Παπαδιαμάντη.

Θυμᾶμαι πῶς μ' ὅλα τὰ χρόνια μου—θᾴμουνα ἴσως δεκαπέντε χρονῶ παιδὶ—αἰσθάνθηκα μέσα μου σὰν κάτι παράξενο, καὶ ἄπληστα περνοῦσα τὶς σελίδες, γρήγορα—γρήγορα, γιὰ νὰ φθάσω στὸ τέλος καὶ νὰ δῶ «πῶς θὰ τελειώσῃ ἡ ἱστορία».

Θυμᾶμαι ἀκόμα, πῶς ἡ τραγικὴ ἡ μοιραία μορφὴ τῆς δυστυχισμένης Φραγκογιαννοῦς, μοῦ προξένησε οἶκτο γιὰ τὸν χαμό της.

Καὶ μοῦρχεται στὴ μνήμη μου ἀκόμα πῶς ὅταν «τελείωσε ἡ ἱστορία» αἰσθάνθηκα κάποια ἀνακούφιση. Καὶ τὸ βράδυ στὸ κρεββάτι προτοῦ νὰ κλείσουν τὰ μάτια μου, πέρασαν σὰν ὀπτασία ὅλες ἡ τραγικὲς περιπέτειες τῆς ἡρωΐδος τοῦ Παπαδιαμάντη.

Ὁ ὕπνος μου ἐκεῖνο τὸ βράδυ ἦταν ταραγμένος.

Ἡ παιδική μου ἐντύπωση μοῦ ἔμεινε, καὶ σήμερα ὕστερα ἀπὸ ὀκτὼ χρόνια, ξαναπερνᾶ μπροστά μου ἡ Φραγκογιαννοῦ. Πόσο ὅμως ἀλλοιώτικη. Ἡ μορφή της δὲν μοῦ δίνει τὴν ἴδια ἀνατριχίλα. Δὲν εἶμαι πιὰ τὸ παιδί, ποὺ τὸ κάθε μυθιστόρημα τοῦ προξενοῦσε χαρούμενη ἡ λγεινὴ ἐντύπωση. Τὸ κάθε τι, ἄν δὲν μ' ἀφήνει ψυχρό, σπάνια σήμερα κλονίζει τὴν ψυχή μου.

Εἶναι ὅμως μερικὰ ἔργα ποῦ ἐξακολουθοῦν νὰ μιλοῦν βαθειὰ στὸ εἶναι μου. Ἡ «Φόνισσα» τοῦ Παπαδιαμάντη στάθηκε γιὰ μὲ ἡ πρώτη μου γνωριμία μὲ τὸ μεγάλο Σκυαθίτη διηγηματογράφο. Καὶ σήμερα ποὺ συμπληρώθηκαν δέκα χρόνια ἀπὸ τὸν ἄδικο καὶ τραγικὸ χαμό του, οἱ λίγες αὐτὲς γραμμὲς ἄς χρησιμέψουν σὰν ἐπικήδειο στὴ μνήμη του.

Ὁ Παπαδιαμάντης ! Μεγάλη καρδιά, ἁπλοϊκή, χωριάτικη, καὶ περισσότερο ἀπ' ὅλα ἑλληνική. Τὸ πλαίσιο τοῦ ὄμορφου καὶ μαγεμένου νησιοῦ του, τοῦ χρησίμευσε γιὰ φόντο στὰ διηγήματά του. Ἡ μελαγχολικὴ Πατρίδα του στάθηκε γι' αὐτόν, τὸν

Μέγαν Σιωπηλὸ τῆς ζωῆς, τὸ λίκνο του καὶ ὁ τάφος του. Ὁ Τάφος του! Ποιὸς ξέρει σὲ ποιὰ γωνιὰ ἀναπαύεται ἡ καλογερικὴ μορφή του. Ποιὸς ξέρει τί λουλούδια ἄγρια φύτρωσαν στὸ χῶμα ποῦ τὸν σκεπάζει; Ποιὸς ξέρει ἂν κανεὶς πατριώτης του διατηρεῖ στὴ μνήμη του τὸν σεβάσμιο, τὸν ἁπλοϊκὸ Παπαδιαμάντη. Ποιὸς ξέρει ποὺ κοιμᾶται αἰώνια ὁ κυρ Ἀλέκος; Εἶναι μοιραῖο, εἶναι τραγικὰ μοιραῖο, οἱ τάφοι τῶν προγόνων μας (μήπως ὁ Παπαδιαμάντης δὲν εἶναι ἕνας πρόγονος στὴν πνευματικὴ ζωή μας)· νὰ χάνωνται παντοτεινά. Κανένας δὲν θὰ πάῃ νὰ κλάψῃ στὸν τάφο του. Καμμιὰ ὄμορφη καὶ λυγερὴ κοπέλλα τοῦ νησιοῦ του, δὲν θὰ ρίξῃ μὲ ἀδελφικὴ στοργή, λουλούδια τῆς πατρίδας του.

Καὶ ὅμως θάπρεπε τὸ Κράτος νάχε φροντίσῃ γιὰ τὸ μνῆμα τοῦ «Ἕλληνος πεζογράφου». Αὐτὸς ποὺ ἀγάπησε πιστὰ σ' ὅλη του τὴ ζωὴ τὴν Ἑλληνικὴ Πατρίδα, αὐτὸς ποὺ στάθηκε ὁ ἀντιπροσωπευτικώτερος τύπος τοῦ «Ἕλληνος διηγηματογράφου» κοιμᾶται αἰώνια καὶ κανεὶς δὲν θὰ μάθῃ ποτὲ ποὺ συνεχίζει τὴν ἁπλῆ κι' ἀγροτικὴ ζωή του.

Μόνο ἴσως κανένα βοσκόπουλο σὰν ἐκεῖνα ποὺ ὕμνησε καὶ περιέγραψε τόσον ζωντανὰ στὰ διηγήματά του, μόνο αὐτὸ ἴσως νὰ θυμᾶται τὸν κυρ Ἀλέκο καὶ νὰ νανουρίζῃ τὸν ὕπνο του μὲ τὸ τραγοῦδι τῆς φλογέρας του.

Κι' ἂν ἴσως μιὰ μέρα λησμονηθῆ γιὰ πάντα ὁ κυρ Ἀλέκος, θὰ φθάνῃ πάντα ἡ «Φόνισσα» καὶ τὸ ἀγνό, γεμᾶτο ποίησῃ, «Ὄνειρο στὸ Κῦμα» γιὰ νὰ τὸν ἀναπολοῦμε. Τὸ ἀραχνοῦφαντο αὐτὸ ποίημα μᾶλλον—εἶναι τὸ δεύτερο ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Παπαδιαμάντη ποὺ πολλὲς φορὲς ἐδιάβασα. Αὐτὸ ἀρκεῖ γιὰ νὰ δείξῃ τὴν ἀγάπη μου καὶ τὸν θαυμασμό μου. Ὅλα τὰ λόγια εἶναι περιττά. Ὅλες οἱ κριτικὲς εἶναι ἀνώφελες. Ὁ Παπαδιαμάντης βρίσκεται στὸ ἔργο του ὁλόκληρος καὶ ὅσοι θέλουν νὰ τὸν γνωρίσουν πρέπει μόνο τὸ ἔργο του νὰ διαβάσουν. Ὅπως ἡ «Φόνισσα» καὶ «Τὸ ὄνειρο στὸ Κῦμα» ἔργα τέτοια ποὺ νὰ μᾶς δίνουν τὴν ἀπόλυτη συγκίνηση, λίγα ὑπάρχουν. Κι' ἀμφιβάλλω ἂν καμμιὰ ξένη φιλολογία ἔχει νὰ δείξῃ πρόσωπο σὰν τὸ «Ὄνειρο στὸ Κῦμα».

Ὁ Παπαδιαμάντης!

Δέκα χρόνια πέρασαν ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ ἄφησε τὸν κακομοιριασμένο αὐτὸν κόσμο κι' ὅμως δὲν ξεχάστηκε, οὔτε θὰ ξεχασθῆ. Αὐτὸ θὰ τὸ ὀφείλῃ, ὄχι μόνο στὸ ἔργο του, ἀλλὰ στὴν ἀγάπη ποὺ ἐνέπνευσε τὸ ἴδιο του τὸ ἔργο, ἡ ἰδιά του ζωή, γιατὶ στάθηκε ὄχι μόνον ὁ μεγάλος συγγραφεὺς ἀλλὰ ὁ ἀντιπροσωπευτικώτερος τῆς Ἑλληνικῆς πατρίδος.

Καὶ ἂν ὁ Παπαδιαμάντης στάθηκε πάντα ἄτυχος στὴ ζωή του, ἂν πάντα ἀδιάφορος ἡ κοινωνία μας δὲν τοῦδωσε τὴν ὑλικὴ καὶ τὴν ἠθικὴ ἱκανοποίηση, ἐκεῖνοι ποὺ τὸν ἔννοιωσαν βαθειὰ πάντα τὸν ἐπόνεσαν καὶ πάντα μὲ εἰλικρινῆ συμπάθεια τὸν ἀγάπησαν. Καὶ τὴν ἡμέρα ποὺ ὁ Σκιαθίτης διηγηματογράφος βρῆκε πιὰ τὴν αἰώνια ἀνάπαυση, ὅλοι ὅσοι τὸν ἀγάπησαν θὰ λυπήθηκαν γιὰ τὸν χαμό του, μὰ καὶ θὰ σκέφθηκαν πῶς ἴσως γιὰ πρώτη φορὰ ὁ Παπαδιαμάντης γνώρισε τὴ γαλήνη καὶ τὴν εὐτυχία. Καὶ σὰ μνημόσυνο στὸ θάνατό του, μερικὰ χείλη ἴσως νὰ ψιθύρισαν:

«Καλότυχοι νεκροὶ ποῦ λησμονᾶνε τὴν πίκρα τῆς ζωῆς.»

ΓΕΩΡΓ. Α. ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

ΦΙΛΙΚΗ ΣΥΝΤΡΟΦΙΑ

ΘΕΑ ΜΠΑΒΑΝΙ

Ἄμυαλη, κι' ἀσυλλόγιαστη θεὰ σκληρὴ Μπαβάνι
ποιὸς στὴ χαρὰ σὲ ξέβγαλε τρελλή, ν' ἀνεμοδέρνῃς,
νὰ ροβολᾶς, μὲ τὰ μαλλιὰ ξέπλεκα στοὺς ἀνέμους,
καὶ τὸ βραδὺ στὶς φυλωσσιὲς μὲ κόπωση, νὰ γέρνῃς;

Λένε, μιὰ μέρα ὡς διάβαινες τῆς λίμνης τὸν καθρέφτη
χαρούμενη, γιὰ τὴν τρελλὴ ποῦδες ἐκεῖ μορφή σου,
καμόλυσες τρεῖς σημφορές, ἀστόχαστα αὐγουλάκια,
κι' ἡ λίμνη συνταράχτηκε, καὶ χάθη τὸ κορμί σου.

Δὲ ξέρω. Μὰ ὅπως συμφορές, δημιουργεῖς τριγύρω
σωριάζονται χαλάσματα, πάντοτε στὴ ματιά μου
γοργοπατοῦσα, φτεροτή, προβάλεις καὶ μοῦ δείχνεις
μὲ χέρι—κρῖνος τῆς αὐγῆς—ὅ,τι βογγάει χάμω.

Σταῦρος Ἀκάδημος

Ο ΓΥΡΙΣΜΟΣ

Ὄξω γαλάζιος οὐρανός· τὰ γύρου ὅλα γηλήνη.
Καὶ μέσα μου ἕνας σίφουνας κι' οἱ σκέψεις ἄγριοι [ἀνέμοι.
Πότε μ' ἐλπίδες πλημμυράει καὶ πότε πάλε τρέμει,
φύλλο, ἡ καρδιά. Καὶ ποιοῦ βορριὰ μπαίγνιο θορμοῦ [θὰ γίνει!

Καὶ πότε ἀνοίγει ἡ δίκρουνη πηγή, καὶ πότε κλείνει.
Τ' ἀχεῖλι μου σ' ἕνα πικρὸ παράπονο ὑποτρέμει,
πῶς πέρναγαν γλυκὲς στιγμές· μὰ σὲ μιὰ σκέψη, οἱ [ἄνεμοι,
πῶς θὰ σὲ ἰδῶ, πάνουν μὲ μιᾶς. Ἱερὴ στιγμὴ εἶναι [ἐκείνη.

Ἀμφιβολία μὲ τυραγνᾷς. Μ' ὦ ἀλήθεια μὲ σκοτώνεις.
Ἐλπίδα, βρύση δύναμεις, ποῦ τὴν καρδιὰ τονώνεις
δὲ θέλω κάπιο ἀγνάντεμα νὰ σάποδείξει ψεῦτρα.

Κάλλιον ὀλίγον ἀπ' ὄνειρο κάλλιο ἀπ' ἐλπίδα λίγο
κι' ἂς εἶναι τόνειρον ἀχνὸ κι' ἡ ἐλπίδα εἶναι πλανεῦτρα.
Καὶ καταριοῦμαι τὴ στιγμὴ ποῦ κίνησα νὰ φύγω!

Μεσολόγγι. *Μίνως Μ. Ζῶτος*

ΑΝΟΙΞΙΑΤΙΚΟ ΜΟΥΧΡΩΜΑ

Τοῦ ἀηδονιοῦ λαλιὲς
τὶς ἀγάπες τὶς παληὲς
τραγουδοῦνε πρὶν νυχτώσῃ.
Γέρν' ἡ νύχτα σκοτεινὰ
σὰ βασίλισσα σεμνὴ
πα' σὲ λουλουδένια στρῶσῃ

Ὄμορφες τριανταφυλλιές,
τῶν πεταλουδιῶν φωλῆές,
ἡ νυχτιὰ ἀγκαλιάζει,
Καὶ πιὸ μαῦρος ὁ οὐρανὸς
γίνεται, καὶ πιὸ τρανὸς
ὅσο σκοτεινιάζει.

Τὰ τραγούδια τοῦ ἐραστὴ
στὴν κοπέλλα τὴν πιστὴ
εἶν' ἀκόμα πιὸ γλυκά,
Καὶ τῶν ἀηδονιῶν λαλὲς
στὶς πυκνὰ πλεχτὲς φωλὲς
χύνουν μάγια μυστικά.

Ν. Δ. Αἰγενήτης

ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ

Μὲ τὰ δεκάξη χρόνια μου στὸν ὦμο
Γυρίζω ἀπ' τὸ νειοτάξιδο περάτης,
Τὸ καραβόπανο βρῆκε τὸ δρόμο
Καὶ πίσω στὴ στεριὰ μὄφερε ὁ μπάτης.

—

Τραγούδησα καὶ ξένο καὶ ἀγρονόμο
Καὶ τὰ τραγούδια ἕνα δεμάτι ἐλάτης,
Πίσω στὴ Χώρα φέρνω μὲ τὸ νόμο
Νὰ τὰ κοιμίσῃ μὲς τὴν ἀγκαλιά της.

—

Δυὸ στάχυα μόνο, χρυσοστάχυα σώνουν
Καὶ δίκαιη ταπεινόταση μιὰ κρίση
Τὸ μέτωπό μου ἀμάραντα νὰ ζώνουν.

—

Ὁλόχαρη λαμπάδα θὲ νὰ νοιώσω
Τὴ σκοτεινὴ ψυχὴ νὰ μοῦ φωτίσῃ
Καὶ φωτοστέφανο ἀργυρὸ ἕνα τόσο!

Σμύρνη 920 *Ἀπ. Ν. Μαγγανάρης*

ΑΣΤΡΑ

Σὰν ἡ νύχτα διάπλατα σαρώσῃ τὰ σκοτάδια,
σὰν τῆς μέρας ἡ φωτιὲς 'στὰ νερὰ βουτήσουν,
ἔρχονται τἀστέρινα τοὔρανοῦ πετράδια
νὰ γιορτάσουν, νὰ φανοῦν, νὰ λαμποκοπήσουν.

Σὰν ἡ σκοτεινιὰ συρθῆ μέσ' 'στὴν κάμαρά μου,
ἡ δουλειὰ σὰν πεταχτῆ, σὰν τὸ στόμα κλείσῃ,
σὰν ἡ ξένοιασῃ πνιγῆ 'στὰ θολὰ νερά μου,
ἄστρο ἔρχετ' ἡ σκέψη μου νὰ λαμποκοπήσῃ.

Σμύρνη *Ὄλγα Κ. Βατίδου*

ΠΑΡΗΓΟΡΙΕΣ

Τώρα, ποῦ μὲ τοῦ χρόνου τἄστοργα γυρίσματα
Διαβήκαμε τὸ πρῶτό μας γλυκοταξεῖδι,
Ἂς ζήσωμε... καὶ στῆς ζωῆς τὰ ξεψυχίσματα,
Μέ νέας πάλιν ἀρραβώνας δαχτυλίδι!..

◙

Ζωή; Αὐγῆς καινούργιας θἄχωμε ροδίσματα
Μελαγχολία; ποιὸ φαρμάκι θὰ μᾶς δίδει;
Γιὰ ἄλλο παράδεισο θὰ φέρνει φτερουγίσματα,
Τῶν χιονισμένων μας μαλιῶνε τὸ στολίδι.

◙

Κι' ἀκόμα θἄχαμε—χαρά μας—γλυκοχάραμα
Μέσ' στὴν ψυχή μας τῆς ἀνάμνησής μας τὸ ἄναμμα.
Τί πῶς θὰ λείψουν νὰ φιλιά, τὰ ὀνείρατά μας;

◙

Μπρὸς στὰ καινούργια ποῦ θὰ κλειοῦνται γύρω [δράματα
Θριαμβικὸ θὰ χύνουν γέλοιο τὰ γεράματα
Περιγελῶντας καὶ τὸν πρῶτον ἔρωτά μας!

Φιλή. Κ. Βατίδου

ΓΡΑΜΜΟΥΛΕΣ

Ἡ «Καλλιτεχνικὴ Συντροφιὰ» ἔκανε στῆς 30 τοῦ Γεννάρη, φιλολογικὸ μνημόσυνο τοῦ Παπαδιαμάντη 'ς τὸ Θέατρο Κοτοπούλη.

Μίλησαν οἱ κ. κ. Στ. Δάφνης, Κλ. Παράσχος, Γ. Θ. Σταυρόπουλος καὶ Κ. Φαλτάϊτς. Ἡ δυὶς Σασλόγλου ἀπήγγειλε τὴ Δέηση 'στὴν ψυχὴ τοῦ Παπαδιαμάντη, ποίημα τοῦ κ. Λ. Πορφύρα.

◙

Ἡ ἴδια «Καλλιτεχνικὴ Συντροφιὰ» ἑτοιμάζει τὴν ἔκδοση πολυσέλιδου βιβλίου, Ἀνθολογίας τῶν νέων Ἑλλήνων Ποιητῶν ποῦ φάνηκαν 'στὴν τέχνη ἀπὸ τὰ 1900—1920.

Τὴν ἔκδοση αὐτὴ θ' ἀκολουθήσῃ ὅμοιο βιβλίο γιὰ τοὺς πεζογράφους.

Τὰ βιβλία αὐτὰ ἔχουν τὸν σκοπὸ νὰ δείξουν 'ς τὴν Ἑλληνικὴ καὶ τὴν ξένη Κοινωνία, τὴν ἀξία τῆς δημιουργικῆς ἐργασίας τῶν Νέων Ἑλλήνων λογοτεχνῶν, ποῦ ἡ ρουτίνα τοὺς ἀφίνει παραμερισμένους 'ς τὴν ἀφάνεια.

◙

Τὸ «Ἀριστεῖον τῶν Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν» δόθηκε φέτος 'στὸν διηγηματογράφο κ. Ἀλ. Μωραϊτίδη, σύγχρονο καὶ συμπατριώτη τοῦ Παπαδιαμάντη.

Γιὰ τῆς Τέχνες εἶχε ἀποφασιστῆ νὰ δοθῆ 'στὸ γλύπτη κ. Κ. Δημητριάδη ποῦ μένει 'στὸ Παρίσι· μὰ ἐπειδὴ δὲν ἔχει ἐκθέσει ἔργα του 'στὴν Ἑλλάδα, δὲ δόθηκε οὔτε 'ς αὐτόν, οὔτε 'ς ἄλλον.

Ἔτσι πέρασε καὶ γιὰ φέτος ἡ ἱστορία τοῦ Ἀριστείου!

◙

Μὲ θλίψη ἀγγέλουμε τὸν θάνατο τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Λαογραφικῆς Ἐπιστήμης Ν. Πολίτη, καθηγητῆ 'στὴ Φιλολογικὴ σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου μας.

◙

'Σ' άλλο φύλλο θά δημοσιέψουμε ένα από τά καλλίτερα διηγήματα τοῦ 'Ιβάν Τουργένιεβ, τό «Ραντεβοῦ» ποῦ ἀνήκει 'ς τήν περίφημη σειρά «Σημειώματα ἑνός κυνηγοῦ». 'Η μετάφραση ἔγινε ἀπ' εὐθείας ἀπό τό Ρωσσικό, ἀπό τόν N. Βεργωτῆ.

■

Πολύς καλλιτεχνικός θόρυβος αὐτές τῆς ἡμέρες 'στό Παρίσι, μέ τήν εὐκαιρία τοῦ εἰκοσιπενταχρόνου τοῦ θανάτου τοῦ Paul Verlaine.

⊠

Τό βραβεῖο Νόμπελ γιά τή φιλολογία, ἐδόθηκε 'στό Γερμανό ποιητή Carl Spitteler (1919).

⊠

'Η «Καλλιτεχνική Συντροφιά» μετά τή διάλεξη τοῦ Παπαδιαμάντη ποῦ τόση ἐπιτυχία μεγάλη εἶχε, ἑτοιμάζει καί τήν ἀκόλουθη σειρά γιά τή φετεινή περίοδο: Τό Ἔργο τοῦ Baudelaire, ὁμιλητής ὁ κ. Κλ. Παράσχος. Τό ἔργο τοῦ Heine, ὁμιλητής ὁ κ. Ἄγγ. Δόξας. Τό ἔργο τοῦ Καβάφη, ὁμιλητής ὁ κ. Τελ. Ἄγρας. Ὁ Σολωμός κι' ἡ προσολωμική ποίηση, ὁμιλητής ὁ κ. Φαν. Μιχαλόπουλος. Ὁ Φουτουρισμός, ὁμιλητής ὁ κ. Μ. Χ. Σ. Κόκαλης.

■

Τό περίφημο διεθνές περιοδικό τοῦ Μιλάνου «POESIA», τοῦ ὁποίου τήν ἔκδοση εἶχε ἀρχίσει ὁ ἀρχηγός τῶν Φουτουριστῶν Φ. Τ. Μαρινέττι, ἀπέκτησε τώρα ἕναν νέο διευθυντή, τόν κ. MARIO DESSY. Ὁ κ. Ντεσσύ, γνωστός στό Ἰταλικό κοινό ἀπό τήν ἀξιοσημείωτη φιλολογική του ἐργασία, σύντομα θά γίνῃ γνωστός καί ἀγαπητός καί στό δικό μας φιλολογικό κοινό. Σέ λίγον καιρό θά ἐκδοθῇ ἕνα ἀπό τά διαλεχτά τοῦ βιβλία, τό «ΕΝΑ», σέ Ἑλληνική μετάφραση τοῦ Μ. Σ. Χ. Κόκκαλη.

⊠

Στό τελευταῖο τεῦχος τοῦ διεθνοῦς περιοδικοῦ τοῦ Μιλάνου «POESIA» ἐδημοσιεύθηκε ἄρθρο γιά τήν Ἑλληνική ποίηση. Τό ἄρθρο αὐτό ὑφεῖλεται στόν κ. PIO BONDIOLI ποῦ, γνώστης καλός τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας, ἔχει δημοσιέψῃ καί ἄλλα του ἄρθρα ἐπάνω στήν τελευταία κίνηση τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων.

ΣΥΝΑΥΛΙΕΣ

Συναυλία τῆς Ἄδος Κλ. Βρασιβανοπούλου. Δόθηκε μέ μεγάλη ἐπιτυχία 'στό Δημοτικό θέατρο. 'Η ὀνίς Βρασιβανοπούλου ἔδεξε ἕνα ἀληθινό χρωματικό αἴσθημα μαζί μέ ἀξιόλογο δραματικό ταλέντο. 'Εκεῖνο ὅμως ποῦ πρέπει ν' ἀποφεύγῃ ἐπειδή τρέμει ἡ φωνή της 'στῆς κρατημένες νότες, εἶνε τά κλασικά τραγούδια, καθώς τοῦ Händel καί τοῦ Bach, ὅπου χρειάζεται πολύ legato. Μά εἴμαστε βέβαιοι πῶς μέ τή μελέτη θά διορθωθῇ τό μικρό αὐτό φωνητικό ἐλάττωμα.

Ὁ κ. Βρασιβανόπουλος μέ τό βιολοντσέλλο του, μόνον ὑπόσχεται νά μᾶς δώσῃ κάτι μελλοντικό. Πρός τό παρόν χρειάζεται πολλή ἐξάσκηση ἀκόμα.

Ὁ κ. Schultze ἀριστοτέχνης, ὅπως πάντα, στό βιολί του.

Συναυλία τοῦ κ. Ναπολ. Λαμπελέτ. Σπάνια ἀκροατήριο ἀκολούθησε συναυλία μέ τόσο συγκινητικά-συγκρατημένο ἐνδιαφέρον, ὅπως 'στή συναυλία τοῦ διαλεχτοῦ μουσουργοῦ μας κ. Ναπολ. Λαμπελέτ.

'Η κομψή αἴθουσα τοῦ Ὠδείου γεμάτη ἀπό κόσμο, ἔδινε τήν ἐντύπωση μιᾶς θερμῆς οἰκογενειακῆς ὑποδοχῆς 'ς ἕνα ἐξαιρετικό παιδί της, ποῦ γύριζε ὕστερα ἀπό χρόνια καί διηγόταν τή ζωή του· κι' ὅλη ἐκείνη ἡ συγκέντρωση ἄκουγε μ' ἀγάπη τή διήγησιν αὐτή, γιατί ἀληθινά τά τραγούδια τοῦ Λαμπελέτ μιλᾶν ὑποβλητικά 'ς τήν ψυχή, καί στάθηκαν ἀφηγήματα τῆς μουσικῆς του ζωῆς 'στήν ξενητειά, 'στό περασμένο κοντσέρτο του.—'Η ἀπόδοσή τους ἦταν ἀρκετά καλή.

'Η ὀνίς Φιλιππίδη τραγούδησε ὅσο μποροῦσε καλλίτερα, ὄχι ὅμως καί μέ τό φυσικό χρωματισμό ποῦ πρέπει 'ς ἕνα 'Ελληνικό τραγοῦδι· τῆς ἔλειπεν ὁλότελα ἡ diction.

'Η φωνή τοῦ κ. Κρυωνᾶ γλυκειά, φυσική, ἀδιάστη. Κάνουμε ἰδιαίτερη μνεία τοῦ τραγουδιοῦ του 'στή Σουντανέζικη Σερενάτα.

'Στό τέλος τοῦ Κοντσέρτου τό Ὠδεῖον κατόπιν ὡρίμου σκέψεως (κάλλιον ἀργά παρά ποτέ), ἀπένειμε 'στόν κ. Λαμπελέτ ἕνα στέφανο ἀπό δάφνη.

ΑΝΝΑΦΩΣ.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

— **Α. Κ. ΤΡΑΥΛΑΝΤΩΝΗ.** ***Διηγήματα.*** Σελ. 187. Δραχ. 6.50. Ἔκδοσις ***Μ. Ζηκάκη.***

'Στά διηγήματά του αὐτά ὁ κ. Τραυλαντώνης δείχνεται ἕνας ἀπό τούς πολύ καλούς κατόχους τῆς διηγηματογραφικῆς τέχνης. Ἔχει τήν δύναμη νά παρουσιάζῃ τύπους δυνατούς σέ λίγες γραμμές, καί νά κρατῇ ἀδιάπτωτο τό ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστου. Τό καλλίτερο διήγημα τῆς συλλογῆς εἶναι, ἀναμφίβολα, «'Η 'Εξαδέλφη», ἕνα δυνατό ἐρωτικόν εἰδύλλιο, ἀπό τά λίγα 'Ελληνικά τοῦ εἴδους του, μέ πρώτης τάξεως μθθο, σύνθεση καί πλοκή. Μᾶς δίνει ἀκόμα ὁ κ. Τρ. 'στόν τόμο του αὐτό καί ὠμορφότατες Μεσολογγίτικες περιγραφές σέ γλῶσσα ὁμαλή κι' ἀδιάστη ποῦ δέν κουράζει καθόλου.

Π.....

— ΑΓΓΕΛΟΥ ΔΟΞΑ: ***«Τά γυμνά» Δρ. 2.***

Κάθε καινούργια δράση εἶναι φυσικό νά γεννᾷ τήν ἀντίδραση. Ἔτσι καί μέ τά τραγούδια τοῦ κ. 'Αγγέλου Δόξα ποῦ καθώς μᾶς ἦρθαν νεωτεριστικά 'στό εἶδος τους γιά τόν 'Ελληνικό στίχο, ἐθορύβησαν 'στήν ἀρχή δημιούργησαν σχόλια ὕστερα, καί 'στό τέλος χτυπήθηκαν ἀπό τήν κριτική, ποῦ μεθύριο ἀσφαλῶς θά τά συνειθίσῃ καί θά τά ἐπαινέσῃ.

«Τά Γυμνά», τραγούδια γυμνά 'στήν σκέψη, δείγματα τοῦ impressionisme optimiste ποῦ κυβερνᾷ τώρα τήν ξένη ποίησι. καί ἰδίως τή Γαλλική, μᾶς δείχνουν μέ πλάρια καθαρότητα (ἀκόμα καί 'στόν ἐλαφρό συμβολισμό ποῦ ἔχουν ποῦ καί ποῦ) τήν ἀλήθεια τῆς ζωντανῆς ζωῆς καί τά διδάγματα μιᾶς θετικῆς φιλοσοφίας ἐπάνω 'ς αὐτή. 'Η πνοή τῆς ἠθικῆς ὑγείας ποῦ πλημμυρίζε' τήν comprenassion τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τούς ξεχωρίζει τό δημιουργό τους σέ ἀληθινό φορμίστα.

Παίρνουμε τό XI τῆς σειρᾶς:

Μάταια ζητῆς τ' ἀπόλυτο καλή μου φιλενάδα.
Σ' ἄρεσα ἐγώ καί μ' ἄρεσες, κι' εὐχάριστα περνᾶμε,
Καί τή χαρά ψαρεύοντας, τό σήμερα νικᾶμε.
Μ' αὔριο 'στήν εὐτυχία μας, ἄλλων θἀρῇ ἡ ἀράδα,
Ἄλλον θά βρῇ τό γοῦστο σου κι' ἐγώ θά βρῶ μιάν ἄλλη,
Κι' ἁπλᾶ ὅπως γνωριστήκαμε, θά χωριστοῦμε πάλι.

'Ο πειό δυνατός ἰμπρεσσιονισμός ὅμως, ποῦ φτάνει 'ς ἕνα

διχασμό τῆς προσωπικότητος, σέ μιά ἠχώ τῆς σκέψεως, κλείνεται 'ς τό V τραγοῦδι:

Ὅταν 'ς τό στόμα μέ φιλᾷς τρελλά,
Μήν τύχῃ καί νομίσῃς, μή,
Πῶς σοῦ εἶν' εὐχάριστα τά χείλη μου,
Γιατί φιλᾷς τό ἴδιο σου φιλί.
Κι' ὅποια ἡδονή καταλαβαίνεις 'στήν ψυχή,
Εἶναι ποῦ νοιώθεις μέσ' 'ς τό νοῦ
Τά γράμματα ποῦ φτιάνουνε τή λέξη αὐτή:
Φ ι λ ί.—
Κι' ὅταν μοῦ λές πῶς μ' ἀγαπᾷς,
(Μ' ὅλη τή θέλησή σου τήν καλή),
Τ' ὡραῖο αὐτό ποῦ 'στήν καρδιά γροικᾶς
Δέν εἶναι οὔτε γιά μένα, οὔτε γι' ἄλλο,
Μά γιό τ' αὐτιά σου ὁποῦ ἀκοῦνε μέ ρυθμό,
Πῶς ἀντηχάει ἡ λέξη σ' ἀ γ α π ῶ,
Ποῦ συμβολίζει ἡδονικό ἕνσ σάλο.

'Σ τό II βλέπουμε μιά κίνηση ἀληθινή, 'στό VII καί 'στό IX ἕνα κοινωνικό σαρκασμό, 'στό XIII καί XIV ἕνα κομμάτι ἀδρό γυναικείας ψυχολογίας, καί γενικά 'ς ὅλα τήν ἀληθοφάνεια ποῦ μᾶς κάνει νά νομίζουμε, διαβάζωντας ἕνα ἀπ' αὐτά τά τραγούδια, πῶς βλέπουμε μιά στιγμή τῆς ζωῆς μας ποῦ πέρασε, ὁλόμοια.

'Η στιχουργική μορφή τῶν τριάντα αὐτῶν τραγουδιῶν, ποῦ τά δένει ἡ ἑνότης μιᾶς ἀσήμαντης ἐρωτικῆς ἱστορίας, εἶναι ἀκανόνιστη. Κί' ἄλλα τά βλέπουμε μέσα 'στά στενόχωρα περβάζια τοῦ μέτρου κι' ἄλλα 'στήν ἁπλοχωριά τοῦ ἐλεύθερου στίχου.

Σέ μερικά, ὅπως 'στό XVI, τό μέτρο εἶναι σύμφωνο μέ τήν ἔννοια. Τά ἴδια καί γιά τήν τεχνοτροπία τοῦ III ποῦ 'γγίζει τά σύνορα τῆς μπαλάτας.

'Στή γλωσσική τους ἐκδήλωση βλέπουμε μερικές λέξες ἀπ' τήν καθαρεύουσα ἤ πειό πολύ ἀπ' τή δημοσιογραφία' μά ὑποθέτουμε πῶς βάλθηκαν ἀπό σκοπό, γιά νά κάνουν ἐπιβλητικώτερη τήν πεζολογία τῆς ζωντανῆς ἀλήθειας, καί νά σταθοῦν ἀντιστάθμισμα τῶν εἰκόνων ποῦ λείπουν ὁλότελα. 'Η στιχουργική τους μποροῦσε νάταν σφιχτότερη καί μέ πειό φινέτσα 'στή ρίμα.

Γενικά, ἡ ἐντύπωσή μας πολύ καλή.

Θ. Ζερβός

'Ο κ. Δόξας μᾶς εἶναι γνωστός ἀπό τήν κάρπιμη μεταφραστική προσπάθεια τῶν «Ἀρχαίων Σκοπῶν». Τό καινούργιο του βιβλίο, μᾶς κάνει νά τόν προσέξουμε ὡς δημιουργό, ἄν καί ἡ μεταφραστική ἀτόδοση εἶνε, καθώς ξέρουμε, πιό δύσκολη ἀπ' τήν δημιουργία.

Μέσα σέ τριάντα τραγούδια, ξετυλίγει τά συναισθήματα καί τίς ἐμπνοές ποῦ τοῦ γέννησε ἡ γνωριμία μέ μιά νέα γυναῖκα. 'Η ἁπλῆ γνωριμία τούς ἔφερε ἁπλούστερα τήν ἀγάπη καί ἡ ἀγάπη ἁπλούσταια τό χωρισμό.

Μέ τά τραγούδια αὐτά ὁ κ. Δόξας, χαράζει μιά καινούργια κοινωνιστική τάση τοῦ στίχου, βγαίνοντας ἔξω ἀπό τά ὅρια τῆς συνειδισμένης ἐμπνευσης. Στή τεχνοτροπία καί στήν ἰδέα του, βλέπουμε τό καινούργιο, τό ἰδιόρυθμο, τό πρωτότυπο.

'Ολα τά δένει ἡ σχέσις τῆς ἰδέας, ποῦ παρμένει κάθε φορά μέ διαλεχτή ἐκλογή, κλίνει τήν ἁπλῆν ἱστορία.

'Ο στίχος δέν ἔχει καί πολύ μουσικότητα, δέν εἶνε σέ μερικά μέρη καί τόσο ρυθμικός. Τό αἴσθημα ὅμως ἀληθινό, παρμένο μέ μιά δόση καί διάθεση φιλοσοφισμοῦ, διαγράφεται ἐντυπωτικά. Καθώς στό III, V, VIII, XX, XIII.

'Αλλοῦ, ἡ ἁπλότητα τῆς ἔκφρασης μέ τό πραγματικό τῆς ἔννοιας ἑνώνουνται, ἀποτελῶντας ἕνα σύνολον ἁρμονικό ποῦ ὑποβάλλει ἤρεμα τήν λυπηρήν ἀπογοήτεψη.

«Μάταια ζητᾷς τάπόλυτο καλή μου φιλενάδα.
Μᾶρεσες σύ καί σάρεσα κι' εὐχάριστα περνᾶμε
Καί τή χαρά ψαρεύοντας τό σήμερα νικᾶμε.
Μ' αὔριο στήν εὐτυχία μας ἄλλων θἀρῇ ἡ ἀράδα,
Ἄλλον θά βρῇ τό γοῦστο σου, κι' ἐγώ θά βρῶ μιάν ἄλλη
Κι' ἁπλᾶ, ὅπως γνωριστήκαμε, θά χωριστοῦμε πάλι».

Σέ κάποιο κριτικό, μικρό σημείωμα καλέσανε τόν κ. Δόξα μαθητή τοῦ Καβάφη. 'Η γνώμη αὐτή ἤ θένε πρόχειρα βγαλμένη ἤ εἶνε τυχερό ποτές νά μή γίνει καταληπτός ὁ Ἀλεξαντρεινός ποιητής.

Τόν Καβάφη οὔτε μπορεῖ κανείς νά τόν μιμηθεῖ οὔτε νά γίνει μαθητής του.

'Ο ποιητής τῶν «Γυμνῶν» δέν ἐναρμονίζεται σέ διαγραμμένες τεχνοτροπίες — αὐτό φαίνεται ἀπό τούς στίχους τοσ — παρά κάνει τήν προσπάθεια καινούργιας δημιουργίας.

Δέν τόν ἔδεσε ἡ μελωδικότητα τοῦ ρυθμοῦ καί ἡ ἐκδογή μουσικῶν λέξεων. 'Εκεῖνα ποῦ αἰστάνθηκε τά τύλιξε σέ στίχο ἀδρό καί στεγνό, σάν τήν πραγματικότητα τῆς ἔμπνευσής του.

'Ως τόσο τό ταλέντο του δούλεψε πραγματικές ἐκδηλώσεις ποῦ στάλαξαν ἀπό λεπτή παρατήρηση καί φιλοσοφική ἐξέταση διαφόρων συναιστημάτων ποῦ φάνηκαν σέ μιάν ἁπλῆν ἀγάπη.

Τό τελευταῖο τῆς συλλογῆς, ἡ κατακλεῖδα, εἶνε ἕνα ἀπό τά καλύτερα, Πέρνουμε τά δυό πρῶτα τετράστιχα.

«Στό καφενεῖο, στήν πλατεία, στῶν πρώτων μας
Μηδαμινῶν συμβατικῶν ἐρώτων μας.
Τά μέρη σήμερα ἐπερνοῦσα μόνος
Μέ δυό βαρειά κλειδιά.

Ὅλα τά εἶδα ὅπως καί πρίν στή θέση τους
Ἦσαν τά ἴδια, μᾶχε ἀλλάξει ἡ σχέση τοῦς
Καί τήν παληάν ὡραία κι' ἁπλῆ ἱστορία
Δέν τήν θυμόμουν πειά....»

Τά «Γυμνά» μᾶς ἐπιβάλλουν νά προσέξουμε τή νεώτερη ἐξέλιξη τοῦ ποιητή των.

Α. Δράκος

—ΙΩ. Α. ΓΚΙΚΑ: ***«Βοσκός καί Πρόβατα».*** Τόμοι 2. Σελίδες 460. Ἔκδοται: ***Κασιμάτης*** καί ***Ἰωνᾶς*** — Ἀλεξάνδρεια, 1920.

Εἶναι μιά δίτομη ἠθογραφική ἱστορία εἰς τήν ὁποίαν ὁ συγγραφεύς τοῦ «Μαέστρου» προσπαθεῖ νά μᾶς δώσῃ τήν ἐποχή ὅπου οἱ ἄνθρωποι ζοῦσαν μέσα 'στό στεγνό κι' ἀπομυζάρικο πνεῦμα (περιβάλλον) τοῦ παπαδισμοῦ. Γύρω ἀπ' τήν ψυχολογία τοῦ πάτερ Ἰωσήφ (εἶναι ὁ κυριώτερος τύπος τοῦ βιβλίου) ἡ ἠθογράφησις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης παίρνει τήν τέλειαν ὄψη τοῦ μυστικόποθου ἀσκητισμοῦ της. Σύμφωνα μέ τό γράμμα τῆς ἐκκλησίας οἱ ἁπλοί ἐκεῖνοι ἄνθρωποι περνοῦνε τή ζωή τους πιστοί 'στῆς θρησκευτικές πεποιθήσεις καί παραδόσεις ὅπου ὁ παπᾶς (ὁ σημαντικώτερος παράγων τῆς κοινωνίας τους) τούς ἐμπνέει καί τούς ἐπιβάλλει. 'Αφοσιωμένοι, σιωπηλοί, σκλάβοι μιᾶς ἀφηρημένης καί κούφιας ζωῆς, μέ κάποια κυριαρχική κουτοπονηρία 'στό βάθος.

Ὅλη λοιπόν αὐτή ἡ ἐποχή τῶν στενῶν ἀντιλήψεων, τοῦ ἀσκητισμοῦ καί τοῦ κληρικισμοῦ, μᾶς τήν περιγράφει ὁ συγγραφεύς σέ πεντακόσιες περίπου σελίδες ποῦ ὑπολανθάνει ἡ ἐντατική συγκίνηση, χωρίς ὅμως τή βαθύτερη προοπτική τῶν προσώπων καί τῶν πραγμάτων, ἀλλά μέ μιά ἄφθονη λεπτομερειακή ἀφηγηματικότητα.

Οἱ χαρακτῆρες τῶν ἠθογραφικῶν τύπων ποῦ μᾶς διαγράφει ὁ Παπαδιαμάντης 'στή «Φόνισσα» πλαταίνοντες συνειδητά τά ὅρια τῆς ἠθογραφίας μέ μιά βαθύτερη συναισθηματικότητα, δέν παρατηροῦνται ἀφθόνως 'στό βιβλίο αὐτό.

Ὁ κ. Γκίκας μᾶς δίνει μιὰ καλὴ φωτογραφικὴ ἐπιφανειακὴ περιγραφὴ μιᾶς ἐποχῆς, ποὺ ἕνα ὡρισμένο της πρόσωπο τοῦ τὴν ἐνέπνευσε. *Τ. Γ. Δρ.*

— ΑΡΣΙΝΟΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ: «*Ἀπὸ παντοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Γῆς*» σελ. 112 Δρχ. 4. Ἔκδοσις *Μιχ. Ζηκάκη*.

Ἠθογραφικὰ διηγήματα γιὰ τὰ ὁποῖα λυπούμαστε ποὺ δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε τίποτες ἄλλο παρὰ ὅτι ἡ τεχνικὴ καὶ γλωσσικὴ τους μορφὴ τὰ κάνει ἀνάξια γιὰ τύπωμα

— ΓΙΑΓΚΟΥ ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ: «*Τὰ μάτια τῆς Ἀγάπης καὶ τὸ Νυχτερινὸ τραγοῦδι*» σελ. 52 Δρχ. 2. Ἔκδοσις *Μ. Ζηκάκη*.

Τὰ «Μάτια τῆς Ἀγάπης» μονόπραχτο δραματάκι μὲ λυρικοὺς διαλόγους καὶ κομψὴ τεχνοτροπία. Ἔχει δυὸ λυρίους χαρακτῆρες: τὸν Φοντρῆ, ἀδύνατο, δίχως γερὰ ἰδανικά, καὶ τὴ Δώρα, τὸ κορίτσι ποὺ παντρεύτηκε δίχως νὰ ξέρῃ τὸν κόσμο καὶ ποῦ, μαθαίνωντάς των, ἐπαναστατεῖ. Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι, εἶναι ἐγκληματικὸ ν' ἕνα ἄντρα καὶ ἕνα κορίτσι ποὺ μεταξύ τους ἔχουν πολὺ μεγάλη διαφορὰ ἡλικίας, νὰ κάνουν ἕνα κοινωνικὸ γάμο.—Τὸ «Νυχτερινὸ τραγοῦδι» εἶναι ἕνας λυρικὸς διάλογος τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς. *Ἄγγ. Δ.*

— Δ. ΓΡ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥ: «*Ἀττικοὶ ἔρωτες*», ἱστορικὸν διήγημα σελ. 176 Δρχ. 4.50. Ἔκδοσις *Μ. Ζηκάκη*.

Ὁ κ. Καμπούρογλους, ἀκούραστος καὶ μοναδικὸς μελετητὴς τῆς λαογραφίας τῶν παλαιοτέρων Ἀθηνῶν, μᾶς δίδει μὲ τὸ τελευταῖον του αὐτὸ βιβλίον ἕνα δεῖγμα καλοῦ χρονικοαναγνωσματογράφου. Οἱ ἔρωτες τοῦ Βύρωνος εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τὸ 1819—1821 ἰδοὺ τὸ θέμα τοῦ τελευταίου βιβλίου τοῦ κ. Καμπούρογλου. Τί κρῖμα ὅμως. Ἡ θαυμαστή, ἡ μοναδικὴ πράγματι, ἡ ὑπέροχος αὐτὴ συγκέντρωσις τόσου λαογραφικοῦ καὶ ἱστορικοῦ ὑλικοῦ ἔγινε πρὸς θυσίαν τῆς ἑνότητος καὶ τῆς πλοκῆς τοῦ μύθου εἰς τὸ ἔργον. Ἀλλὰ εἶναι τὸ μόνον ἐλάττωμα τοῦ βιβλίου. Κατὰ τὰ ἄλλα δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ κ. Καμπούρογλους μᾶς ἔδοσε μὲ τοὺς «Ἀττικοὺς ἔρωτας» τὸ ἀριστούργημά του. *Κ. Φαλτ.*

— «*Ρωσσικὰ παραμύθια καὶ Ἱστορίες*» σελ. 142 Δρ. 5. Ἔκδοσις *Μιχ. Ζηκάκη*.

Περιλαμβάνουν τῆς καλίτερες Ρωσσικὲς ἠθογραφικὲς ἱστορίες μὲ τὸν τόσο δυνατὸ διδακτικὸ παραβολισμό, σὲ μιὰ μετάφραση γλαφυρῆς δημοτικῆς, ἀπὸ τὴν Κα Κλεοπάτρα Εὐστρατιάδη (Πετρώφ).

— «ΓΑ ΓΥΜΝΑ» τοῦ κ. *Ἀγγ. Δόξα* πωλοῦνται εἰς ὅλα τὰ βιβλιοπωλεῖα ἀντὶ δρχ. 2. Ἀπ' τῆς ἐπαρχίες μποροῦν νὰ τὰ ζητήσουν στέλνωντας τὸ ἀντίτιμο ἐστὸ **Βιβλιοπωλεῖο Βασιλείου, Σταδίου 42 Ἀθῆναι.**

— «ΜΟΥΣΑ». Κυκλοφορεῖ τὸ 7ο φύλλο τοῦ λογοτεχνικοῦ περιοδικοῦ «Μοῦσα» μὲ ὅλη καλὴ ὅπως πάντοτε.

— «ΜΠΟΕΜ». Δεκαπενθήμερη Λογοτεχνικὴ Ἔκδοση. Διευθυντής: Κλεόδ. Κλώνης. Εὐπλοίας ἀρ. 1. — Ἐκυκλοφόρησε τὸ 3ο φύλλο.

— «LA VIE NOUVELLE» Publication mensuelle de lit' térature et d'Art. Directeur: E. Goldenberg-Cahed Rédeen chef. Panos Stavrinos. Bureaux: Rue Kasr-el Nil 23. Le Caire (Egypte) Abon. pour étr. un an 30 frs.

— «ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ». Ἐκυκλοφόρησε τὸ τεῦχος Ἰανουαρίου, μὲ μεταφραστικὴν ἰδίως λογοτεχνικὴν ὕλην.

ΓΙΑ ΤΗΝ "ΩΡΑΙΑΝ ΤΟΥ ΠΕΡΑΝ,,

Φίλε κ. Δόξα.

Διάβασα τὴν κριτική σας γιὰ τὸ ρομάντσο μου «Ἡ Ὡραία τοῦ Πέραν».

"Αν καὶ δὲν εἶναι δύσκολο βέβαια, σ' ἕνα βιβλίο ἀπὸ ἑντεκα τυπογραφικὰ φύλλα, νὰ φαρέψῃ κανένας μερικὲς κακοφκιαγμένες φράσες, ἢ κἄπως καθαρευουσιάνικες, καὶ ἂν καὶ τὸ γλωσσικό μου αἰσταμα ἀποκρούει τὶς ὑπερβολὲς καὶ τὶς ἀκρότητες στὴ γλῶσσα καὶ ἐπομένως δὲ θὰ γράψω ποτέ: «σκεδὸ» ἀντὶ «σχεδόν», «φκαριστῶ» ἀντὶ «εὐχαριστῶ», «τῶ ποιητῶ» ἀντὶ «τῶν ποιητῶν», «τό μέλλο» ἀντὶ «τό μέλλον», «ἔχτος» ἀντὶ «ἕκτος», «εἴντουσαν» ἀντὶ «ἦτανε», «καθόντουσαν» ἀντὶ «καθόντανε» κτλ. ὅπως τὰ θέλουν πολλοὶ δημοτικιστές, μολαταῦτα συμφωνῶ μαζύ σας γενικὰ γιὰ ὅσα γράφετε γιὰ τὴ γλῶσσα τοῦ βιβλίου μου, γιατὶ καὶ γώ ἔχω τὴ γνώμη ὅτι ἔπρεπε αὐτὴ νἆνε ἁπλούστερη καὶ δημοτικώτερη, ἀπαλλαγμένη ὁλότελα ἀπὸ μερικοὺς καθαρευουσιάγικους τύπους, ἀλλ' ἄλλοι λόγοι, ποὺ θεωρῶ ἄσκοπο νὰ ἐκθέσω ἐδῶ, μὲ ἀναγκασαν νὰ γράψω τὴ γλῶσσα ὅπως τὴν ἔγραψα.

Δὲ συμφωνῶ ὅμως διόλου μαζύ σας γιὰ ὅσα γράφετε γιὰ τὸ ρωμαντισμὸ τοῦ βιβλίου μου, ποὺ λέτε πῶς ἐξαφανίστηκε πιὰ αὐτὸς ἀπὸ τὸν κόσμο γιατὶ τὸν ἀποκρούει ἡ σημερινὴ ἀντίληψη στὴν τέχνη. Ὁ Jean Moréas, ποὺ τὸν ρώτησαν κἄποτε ποιὰ σχολὴ προτιμοῦσε, ἀπάντησε ὅτι «δὲν ὑπάρχουν σχολὲς στὴ λογοτεχνία, ὑπάρχει μόνο τέχνη καὶ ἀτεχνία. Ἔπειτα ὁ ρωμαντισμὸς δὲν ἔσβησε ὅπως τὸ θέλουν μερικοί. Ὁ ρωμαντισμὸς ὑπάρχει καὶ θὰ ὑπάρχῃ ὅσο θὰ ὑπάρχουν καὶ πάντα αἰσθηματικὲς καὶ ἀγνὲς ψυχές. Μπορεῖ σήμερα στὴν πρωτεύουσά μας καὶ στὶς πρωτεύουσες ὅλου τοῦ κόσμου, ποὺ κυριαρχεῖ ὁ ὑλισμὸς καὶ τὸ χρῆμα, νὰ βρίσκῃ κανένας δυσκολώτερα τὶς ψυχὲς αὐτές, ἀλλὰ στὶς ἐπαρχίες, ποὺ τὰ ἤθη εἶναι ἀγνότερα καὶ ἀδολώτερα καὶ ὁ κόσμος αἰσθηματικώτερος, θὰ τὶς εὕρῃ ἀφθονώτερες. Καὶ γι' ἀπόδειξῃ τῶν γραφομένων σᾶς στέλνω ἕνα γράμμα, ποὺ ἔλαβα σήμερα ἀπὸ τὰ Τρίκκαλα, τῆς ποιήτριας δος Ἑλλης Ἀζαριάδου, ποὺ μοῦ γράφει γιὰ τὶς ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση τοῦ βιβλίου μου μιᾶς ὁλόκληρης ἐκεῖ κοινωνίας γιὰ νὰ πειστῆτε ἂν ὑπάρχῃ ἢ δὲν ὑπάρχῃ καὶ ἂν ἄρεση ἢ ὄχι ὁ ρωμαντισμὸς ἀκόμα.

Μὲ ἀγάπη καὶ φιλία
Τυμφρηστός

Φίλτατε·

Εἶμαι κατεκθουσιασμένη ἀπὸ τὴν ἄριστη ἐντύπωση ποὺ ἔκανε τὸ βιβλίο σας ἐδῶ, σὲ ὅλους ἀνεξαιρέτως ποὺ τὸ διάβασαν. Μὲ λίγα λόγια ἔτερψε, γοήτεψε, συνεκίνησε, σὲ βαθμὸ τέτοιο, ὥστε νὰ μὲ σταματᾶνε στὸ δρόμο, νεαροί καὶ νεαρὲς ἀναγνώστριες, ἀλλὰ καὶ μερικοὶ τραυματίαι τῆς Ἀγάπης, ἐκφράζοντές μου ὅλοι τὸ θαυμασμό τους γιὰ σᾶς, καὶ τὰς εὐχαριστίας των σὲ μένα ποὺ εἶχα τὴν ἔμπνευσι νὰ τοὺς τὸ συστήσω. Ἐξαιρετικὴ ἐντύπωσι μοῦκανε τὸ ὅτι, ἐνῷ φοβόμουνα πῶς οἱ νέοι τῆς ἐποχῆς μας θὰ τὸ κατέκριναν ὡς ὑπερρωμαντικό, τοὐναντίον ὅλοι κι' ὅλες ἡ ὥμορφες ποὺ τὸ διάβασαν τὸ ἀπεκάλεσαν «τέλειο» φυσικὸ Ἑλληνικώτατο κι' ἀληθινό. Πολλοὶ μοῦ εἶπαν πῶς στοὺς δυὸ ἥρωας τοῦ ρωμάντζου σας, νόμιζαν πῶς διαβάζουν τὸν ἑαυτό τους! Ἄρα, ὑπάρχουν πολλοὶ αἰσθηματίαι ἀκόμα στὴν κοινωνία μας, ποὺ τέρπονται μὲ τὰ ρωμαντικὰ ἀναγνώσματα, παρ' ὅλας τὰς ἀντιθέτους διαβεβαιώσεις τῶν ἀπαισιοδόξων... εὐθυμογράφων. Μὴ λησμονᾶτε ἄλλως τε, ὅτι ἡ πόλις αὐτὴ εἶνε ἡ κατ' ἐξοχὴν χώρα τῶν συγχοτάτων ἀπαγωγῶν.... Ὁ Πρόεδρος τῶν Πρωτοδικῶν μοῦλεγε πρὶν ἀκόμα τὸ διαβάσῃ πῶς τὸ φαντάζεται πολὺ δυνατὸ τὸ βιβλίο σας, γιατί, συνέλαβε τὴ σύζυγό του δακρύουσαν, ἐνῷ τὸ διάβαζε, ἡ δὲ σύζυγός του, σημειώσατε, ὅτι εἶνε πολὺ χαριτωμένη κι' ὥμορφη νέα. Μὰ τὰ θερμότερα συγχαρητήρια, δεχθῆτε τα ἀπὸ ἕνα τζέντελμαν γεροντοπαλλήκαρο, τὸν ἀπόστρατο Συνταγματάρχη κ. Ἀθ. Μήτσα! Ἐπίσης γοητευμένη ἔμεινε καὶ ἡ δνὶς Νικοπούλου!!!!! ἡ ὁποία μοῦ εἶπε ὅτι τὸ δικό σας βιβλίο τῆς ἄρεσε περισσότερο ἀπὸ τόσα Γερμανικὰ πῶχει διαβάσει ὡς τώρα.

Τὸ συμπέρασμά μου, λοιπὸν ἀπ' ὅλες αὐτὲς εἰς ἐνθουσιαστικὲς ἐκδηλώσεις, εἶνε ὅτι τὸ βιβλίο σας, παρ' ὅλο τὸν ἄκρατο ρωμαντισμό του, δὲν εἶνε ἀναχρονιστικό—ὅπως μερικοὶ δυνατὸν νὰ τὸ χαρακτηρίσουν ἀπό πεῖσμα — ἀλλὰ συγχρονώτατο. ἀφοῦ ἔτσι τὸ θέλει, κι' ἔτσι τὸ ὑποστηρίζει ἡ νεοκαία μας ποὺ ἀντιπροσωπεύει τὴν ἐποχή μας. Αὐτὲς εἶνε ἡ ἐντυπώσεις μιᾶς ὁλόκληρης κοινωνίας ποὺ τὸ διάβασε καὶ τὸ ἔκρινε, χωρὶς καμμιὰ προκατάληψη, χωρὶς καμμιὰ ἐπήρρεια προσωπικῆς μὲ τὸ συγγραφέα γνωριμίας, χωρὶς καμμιὰ προγενεστέρα διαφήμισί του. Δὲ θέλησα νὰ τὸ ρεκλαμάρω κἄν. γιατὶ ἤθελα νὰ ἰδῶ τὴν εἰλικρινῆ τους ἐντύπωσι.

Μ' ἐγκάρδιους χαιρετισμούς
Τρίκκαλα 31|12|20 *Ἑλλη Ἀζαριάδου*

Σημείωση. — Δημοσιεύωντας τὸ παραπάνω γράμμα ποὺ μᾶς ἔστειλε ὁ φίλος κ. Τυμφρηστός μαζὶ μὲ τὸ γράμμα μιᾶς θαυμαστρίας του, ἔχουμε νὰ παρατηρήσουμε τὰ ἑξῆς: Πρῶτα ὅτι ὁ κ. Τ. 'στὸ γράμμα του συζητεῖ γι' ἀκρότητες τῆς δημοτικῆς, πρᾶγμα ποὺ δὲν τὸ θέξαμε καθόλου, 'στὸ κριτικό σημείωμα τὸ παρασμένου τεύχους τῆς «Ἑλληνικῆς Ἐπιθεώρησης», γιατὶ δὲν μποροῦσε νὰ γίνῃ λόγος γιὰ ἕνα τέτοιο πρᾶγμα τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ γλῶσσα τοῦ βιβλίου του δὲν εἶναι οὔτε δημοτική, οὔτε καθαρεύουσα, μὰ οὔτε καὶ μιχτὴ (σὲ πολλὰ μέρη μάλιστα ἔχει καὶ σολοικισμοὺς συνταχτικούς).

Ὅσο γιὰ τὸν ρωμαντισμό του, εἴπαμε μιὰ γνώμη· δὲν τὸν χτυπήσαμε· ἐκεῖνο ποὺ παρατηρήσαμε ἦταν ἡ χαλαρότητα τῆς διηγηματογραφικῆς ἀρχιτεκτονικῆς τοῦ ρομάντζου. Λόγος καθαρὰ τεχνικὸς καὶ ἔξω ἀπὸ κάθε σχολή, καθὼς καὶ μερικὲς ἄλλες ἀβλεψίες γιὰ τὶς ὁποῖες εὐτυχῶς δὲ διαμαρτύρεται ὁ ἀγαπητός μας φίλος κ. Τυμφρηστός ποῦ, ἄθελά μας, τὸν πικράναμε.

Ἄγγ. Δ.

ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΣΥΝΤΡΟΦΙΑ

Μὲ τὴν πιὸ μεγάλη χαρά, μάθαμε, πῶς μέσα στὸ ὀπισθοδρομικὸ Πανεπιστήμιό μας, ξαναζωντάνεψε ἡ Φοιτητικὴ Συντροφιά, ἡ λαμπρὴ ἐκείνη Φοιτητικὴ Συντροφιὰ ποὺ τὸ 1910 ἔκαμε τόση δράση, κι' ἐδοήθησε τόσο τὸ ζήτημα τὸ γλωσσικό.

Ἔχουμε τὴν πεποίθηση καὶ τώρα, πῶς ἡ Φοιτητικὴ Συντροφιά, ποὺ εἶνε ἕτοιμη γιὰ τὸν ἀγῶνα τῆς λευτεριᾶς ἀπ' τὴν σχολαστικότητα ποὺ μᾶς πνίγει, γιὰ τὴν νίκη καὶ τὸ θρίαμβο τῆς δημοτικῆς μας γλώσσας, ἔχουμε τὴν πεποίθηση πῶς θὰ δουλέψῃ μὲ ὅλη τὴ δύναμή της.

Θὰ ἦταν ὡραῖο, θὰ ἦταν λαμπρὸ νὰ ξυπνήσῃ πιὰ τὸ Πανεπιστήμιό μας, ν' ἀνοίξῃ τὰ κλεισμένα μάτια πρὸς τὸ λαμπρὸ φῶς τῆς Ἀλήθειας καὶ τῆς ζωῆς, ρίχνοντας τὰ εἴδωλα ποὺ γύρω του ἔχουν στημένα.

Μακάρι ἡ Φοιτητικὴ Συντροφιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ δώσῃ τὴν ὤθηση αὐτὴ στὸ κοιμισμένο Πανεπιστήμιό μας, δίνωντας καινούρια ζωή, κι' ἀνοίγωντας γιὰ ὅλους τὸν δρόμο τῆς αἰώνιας, τῆς θείας Ἀλήθειας.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Μ. Μοντεσ.—"Ατεχνα. Π. Τζανετάτον.—Ἡ Ἀθήρεις κορφὲς ἔχουν μορφὴ σονέττου χωρὶς καὶ νὰ εἶναι. Διαβάστε τὰ «Δεκατετράστιχα» τοῦ Παλαμᾶ. Τὰ ἴδια καὶ γιὰ τὸ «φάλλω» καὶ γιὰ τ' ἄλλο ποὺ εἶνε καὶ κακότεχνα· λειψὰ 'στὸ μέτρο, μὲ κακοφωνίες καὶ χασμωδίες πολλές. Κι' ἐπειδὴ μᾶς ζητᾶτε τὴ γνώμη μας, σᾶς συμβουλεύουμε νὰ μελετήσετε τοὺς νέους ποιητές, νὰ γράψετε καὶ νὰ σκίσετε πολλά, κι' ὕστερα ν' ἀποφασίσετε νὰ στείλετε κάτι γιὰ δημοσίεψη. Ἡ πατρίδα σας ἔχει δυὸ ἀπὸ τοὺς καλλίτερούς μας· τὸν Παλαμᾶ καὶ τὸν Μαλακάση· διαβάστε τους. — Σ. Ἀκάδημον. Κακότεχνα. Διαβάστε τί γράφουμε παραπάνω 'στὸν κ. Π. Τζ. — Γ. Δ. Κασ. Θὰ δημοσιευθοῦν «τὸ ἰδανικό μου» καὶ «τό σκιάχτρο μου». Γιὰ τῆς εὐχές σας εὐχαριστοῦμε.—.Απ. Ν. Μαγγαν. Εὐχαριστοῦμε γιὰ τὰ καλὰ σας λόγια· ἡ ἐπιθυμία σας θὰ γίνῃ 'στὸ προσεχές. Τὸ «εἶναι μιὰ μου ἡ ἐλπίδα» θέλει διόρθωμα. Π. χ. τὸ μαύρη μεριὰ (2 στρ. 3 στίχ.) δὲ στέκει, τὸ μακριὰ (2 στρ. 4 στίχ.) εἶναι χασμωδία. Ὁ α' στίχ. τῆς 3ης στρ. ἐντελῶς κακός· μὲ τὸ σὺ καὶ τὸ γενοῦ, κἀθὼς καὶ ἕνα ναὶ ποὺ ἔχετε παρακάτω.—Μαρίνον Μοντεσ. Ἀτυχῶς ἄτεχνο.—Ζῶτον. Θὰ δημοσιευθῇ.

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ

Δημοσιεύομεν εἰς ἄλλην σελίδα τὴν ἀγγελίαν τῆς ἐκδόσεως τῆς «*Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Γεωργίας*». Ἔργον ἀναφερόμενον εἰς ἕνα τῶν ζωτικωτέρων κλάδων τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς πρώτην φορὰν θὰ ἴδῃ τὸ φῶς εἰς τὴν πατρίδα μας καὶ ἡ «Ἑλληνικὴ Ἐπιθεώρησις» ἐκθύμως συνιστᾷ τὴν ἀπόκτησιν αὐτοῦ εἰς τοὺς συνδρομητάς της καὶ ἀναγνώστας της.

Εἰς τὰ γραφεῖά μας δεχόμεθα ἐγγραφὰς ὑπὲρ τοῦ ἔργου

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ

ΕΠΙΜΕΛΗΤΕΙΑ ΣΤΡΑΤΟΥ

(Γραφεῖον IV)

Πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ προγράμματος τῶν κατὰ τὸ ἔτος 1921 ἀναγκῶν εἰς ὑλικὸν τοῦ Στρατεύματος.

Προκηρύσσει

ἐπὶ τῇ βάσει ὅρων συμφωνιῶν κατατεθειμένων εἰς τὸ Γραφεῖον ΙΥ' Ἐπιμελητείας μειοδοτικοὺς διαγωνισμοὺς εἰς μὲν τὸ ἐξωτερικὸν ἤτοι Νέαν Ὑόρκην, Παρισίους (ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ἐλευθέρας ἐξαγωγῆς ἐξ αὐτῶν), Λονδῖνον, Μιλάνον καὶ Ρώμην ἐντὸς τοῦ πρώτου δεκαημέρου τοῦ μηνὸς Φεβρουαρίου ἐ. ἔ. διὰ τὴν προμήθειαν τῶν κάνωθι εἰδῶν ὑλικοῦ, ἐνταῦθα δὲ κατὰ τὰς ἑξῆς χρονολογίας διὰ τὴν προμήθειαν τῶν αὐτῶν εἰδῶν ἤτοι:

1ον) Δύο ἑκατομμυρίων πεντακοσίων χιλιάδων (2.500.000) μέτρων ὑφάσματος ὀθόνης λευκῆς διὰ σκελέας καὶ ὑποδύτας τῇ 1η Μαρτίου ἐ. ἔ. (ἡμέρᾳ Δευτέρᾳ καὶ ὥρᾳ 11η π. μ.)

2ον) Διακοσίων τεσσαράκοντα χιλιάδων (240.000) ὁκάδων δέρματος χονδροῦ ἐξωτερικῶν πελμάτων (κατυμμάτων) τῇ 2 Μαρτίου ἐ. ἔ. ἡμέρᾳ Δευτέρᾳ καὶ ὥρᾳ 11η π. μ.)

3ον) Ἑκατὸν πεντήκοντα χιλιάδων (150,000) ὁκάδων δέρματος λεπτοῦ ἐσωτερικῶν πελμάτων (σολοδερμάτων) τῇ 2ᾳ Μαρτίου ἐ. ἔ. (ἡμέρᾳ Τρίτῃ καὶ ὥρᾳ 12 π. μ.)

4ον) Πεντακοσίων χιλιάδων (500.000) κοχλιαρίων φαγητοῦ τῇ 3η Μαρτίου ἐ. ἔ. ἡμέρᾳ Τετάρτῃ καὶ ὥρᾳ 11 π. μ.

5ον) Πεντακοσίων χιλιάδων (500.000) περονίων φαγητοῦ τῇ 3η Μαρτίου ἐ. ἔ. ἡμέρᾳ Τετάρτῃ καὶ ὥρᾳ 11 π. μ.

6ον) Διακοσίων χιλιάδων (200.000) κυαθίων τῇ 3η Μαρτίου ἐ. ἔ. ἡμέρᾳ Τετάρτῃ καὶ ὥρᾳ 12 π. μ.

7ον) Πεντακοσίων χιλιάδων (500.000) ζευγῶν ποδείων μαλλινοβαμβακίνων τῇ 4η Μαρτίου ἐ. ἔ. ἡμέρᾳ Πέμπτῃ καὶ ὥρᾳ 11 π. μ.

8ον) Ἑκατὸν χιλιάδων (100.000) ἀγγείων φαγητοῦ τῇ 4η Μαρτίου ἐ. ἔ. ἡμέρᾳ Πέμπτῃ καὶ ὥρᾳ 12 π. μ.

9ον) Ὀγδοήκοντα χιλιάδων (80.000) ἀντισκήνων ἀτομικῶν πλήρων τῇ 5 Μαρτίου ἡμέρᾳ Παρασκευῇ καὶ ὥρα 12 π.μ.

10ον) Ὀκτακοσίων χιλιάδων (800.000) μέτρων ὑφάσματος θερινοῦ χακὶ τῇ 6η Μαρτίου ἡμέρᾳ Σαββάτῳ καὶ ὥρᾳ 11 π.μ.

Ἀθῆναι τῇ 14 Ἰανουαρίου 1921.

Ὁ Ὑπουργὸς
Δ. ΓΟΥΝΑΡΗΣ

ΤΥΠΟΙΣ "ΝΟΜΙΚΗΣ,, ΠΕΤΡΟΥ Λ. ΒΕΡΓΙΑΝΙΤΟΥ
ΕΝ ΟΔΩ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ ΑΡ. 8

ΑΓΓΕΛΙΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Λ. ΖΩΓΡΑΦΟΥ

ΒΕΡΑΝΖΕΡΟΥ 14

ΤΟΜΟΣ Α' (1821–1833)

Η ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΙ ΑΙ ΕΘΝΙΚΑΙ ΓΑΙΑΙ

ΜΕΡΟΣ Α'. Διαρκούσης τῆς Ἐπαναστάσεως (1821–1921).
ΜΕΡΟΣ Β'. Ἐπὶ Καποδιστρίου (1828–1831).
ΜΕΡΟΣ Γ'. Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Καποδίστρια μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ Ὄθωνος (1831–1833).

Ἔργον παρόμοιον πρώτην φορὰν δημοσιεύεται εἰς τὴν πατρίδα μας. Εἰς τὰς σελίδας του οἱ ἐνδιαφερόμενοι ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ***Γεωργίας*** θὰ ἀνεύρουν ἕνα νέον ***Γεωργικὸν*** κόσμον ὁ ὁποῖος θὰ παρέμενε θαμμένος ἴσως διὰ παντός, ἄγνωστος, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο καθιστάμενος ἐξόχως ἑλκυστικὸς καὶ πλήρης ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος.

Τὸ ἔργον μας μετὰ στοργῆς συνεκέντρωσεν εἰς τὰς σελίδας του ***γεωργικὰς*** λεπτομερείας ὑψίστου διὰ τὴν Ἑλλάδα μας ἐνδιαφέροντος, ὀφειλομένας εἰς διαπρεπεῖς ξένους συγγραφεῖς μελετήσαντας τὴν Πελοπόννησον, τὴν Στερεάν, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἤπειρον, τὴν Θρᾴκην καὶ τὰς Νήσους, ὀλίγα ἔτη πρὸ τῆς Ἐθνεγερσίας μας.

Εἰς τὰς σελίδας του ἀναπαρίσταται μετ' εὐλαβείας ἡ ἀπολύτως ἄγνωστος ἀλλὰ τόσον ὑπέροχος καὶ πατριωτικὴ ἐργασία τοῦ ἀειμνήστου Καποδίστρια ὑπὲρ τῆς ἀναπτύξεως καὶ βελτιώσεως τῆς ***Γεωργίας*** μας.

Λεπτομερῶς ἐξιστορεῖται πᾶν ὅ τι ἀφορᾶ τὸ ***Ἀγροκήπιον τῆς Τίρυνθος*** καὶ τὸ ἔργον τοῦ πρώτου Ἕλληνος ***Ἐπιστήμονος Γεωπόνου*** ὅστις ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου εἰς τὰ 1829

Ἐξαίρεται ἡ δύναμις τῆς ***Ἑλληνικῆς Γῆς*** ἡ ὁποία παρέσχε πολυτίμους ὑπηρεσίας εἰ τοὺς Γίγαντας τοῦ 1821.

Ἐπακολουθεῖ πλῆθος στατιστικῶν καὶ ἀπογραφικῶν πληροφοριῶν ἐξαιρετικῆς σπουδαιότητος κατά τε τοὺς χρόνους τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ πέραν μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ Ὄθωνος.

Κάθε σελὶς καὶ μία ἔκπληξις καὶ μία ἄγνωστος λεπτομέρεια διὰ τὴν ***γεωργικὴν*** ζωὴν τῆς πατρίδος μας.

Τὸ ἔργον μας ἐνδιαφέρει ἐξ ἴσου τὸν *Κτηματίαν*, τὸν ***Γεωργόν***, τὸν ***Γεωπόνον***, τὸν ***Πολιτικόν***, τὸν ***Ἔμπορον***, τὸν *Βιομήχανον*, τὸν *Ἐπιστήμονα*, τὸν ***Οἰκονομολόγον***, τὸν ***Κοινωνιολόγον***, τὸν ***Τραπεζίτην***, τὸν ***Σιδηροδρομικόν***, τὸν ***Διοικητικὸν Ὑπάλληλον*** κτλ. κτλ. Ἔργον ἀπαραίτητον διὰ τὰς ***Γεωπονικάς***, ***Ἐμπορικάς***, ***Βιομηχανικάς***, ***Δασικὰς*** κτλ. Σχολὰς τῆς Ἑλλάδος.

Τιμὴ τοῦ Α' τόμου Δρ. 20

Ἀθῆναι Ἰανουάριος 1921